



#### 4. MİLLETLERARASI ŞEHİR TARİHİ YAZARLARI KONGRESİ

*“TURGUT CANSEVER’İN AZİZ HATIRASINA”*

4<sup>th</sup> INTERNATIONAL CONGRESS OF URBAN HISTORY WRITERS

*“TO THE MEMORY OF TURGUT CANSEVER”*

13-15 Ekim 2017

13-15 October, 2017

**BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI**

**BOOK OF ABSTRACTS**

## ÖNSÖZ

*Şehir tarihinin bir disiplin olarak ortaya çıkışı çok yakın dönemlere denk düşmektedir. Şehir tarihi çalışmaları akademik düzeyde Batı'da ortaya çıkmış ve zamanla ülkemizde de araştırma konusu edilmeye başlanmıştır. Şehir tarihinin müstakil bir araştırma alanı olup olmadığına ve tarih biliminin bir alt dalı olarak çalışması gerektiğine dair tartışmalar günümüzde halen devam etmektedir. Ancak bu tartışmalar ekseriyetle, Batı'da şehir tarihinin müstakil bir bilim dalı olduğu yönünde sonuçlanmaktadır. Modernleşmeyle birlikte daha ön plana çıkan kentleşmenin de şehirlere olan ilgiyi artırmış olduğu ileri sürülebilir. Bu noktada ülkemizde de şehir tarihinin önemszenmesi ve şehirlerin araştırma konusu edilmesi önem arz etmektedir.*

*Şehir tarihinin araştırma alanları çok geniştir. Bir şehrin sosyal, iktisadi, demografik, siyasi, jeopolitik, edebî, estetik vb. durumları şehir tarihinin inceleme alanına girmektedir. Bu da demek oluyor ki şehir tarihi, birçok disiplinle ortak çalışma alanında buluşabilmektedir. Böylece bir şehrin en ince ayrıntısına kadar incelenmesi mümkün olabilmektedir. Bir şehrin tarihinin incelenmesi, o şehirle alakalı günümüze tevarüs eden sorunların çözümünde en etkili yöntemlerden biri olacaktır.*

*Ülkemizde şehir tarihi çalışmalarının sınırlı olduğu ve bu çalışmaların artırılması gerektiği izahtan varestedir. Çünkü mensubu bulunduğumuz İslâm medeniyeti inşâ etmiş olduğu şehirler ile 'var' ve 'görünür' olmuş ve medeniyet şehirle mümkün olmuştur. Dünyanın muhtelif yerlerine serpilmiş durumda olan önemli şehirler İslâm medeniyetinin birer temsilcisi konumundadır. Bu şehirlerin çoğu kadim kültürlerin katkıları ile oluşmuş ve İslâm medeniyetinin şehir formuyla kuşanarak birer İslâm şehri haline gelmiştir. Bu nedenle şehirlerimizin incelenmesi, esasında kendi medeniyetimizin tarihin tozlu sayfalarında bulunan önemli ayrıntılarını ortaya çıkaracaktır.*

*İmparatorluklara başkentlik yapmış olan İstanbul, bu şehirler arasında nev-i şahsına münhasır bir konumda bulunmaktadır. İslâm medeniyetinin en değerli nüvesi olan İstanbul'un tarihinin incelenmesi medeniyetimiz hakkında önemli bilgilerin ortaya çıkmasına olanak tanyacaktır. Bu kongrede genelde şehir kavramının özelde ise başta İstanbul ve diğer şehirlerin birçok bakımdan incelenmesi amaçlanmaktadır. Kongrede şehir kavramı, tarih,*



*insan, medeniyet, toplum, iktisat, göç, edebiyat, sanat, vakıf, coğrafya, din gibi kavramlar ile bir araya getirilerek bu kavramlar ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır.*



## HEYETLER

### TERTİP HEYETİ

D. Mehmet DOĞAN

Hayrettin GÜNGÖR

Mehmet Tevfik GÖKSU

Prof. Dr. M. Kâzım ARICAN

Prof. Dr. Mazhar BAĞLI

İbrahim Ulvi YAVUZ

Ferhat KOÇ

### YÜRÜTÜCÜ HEYET

Prof. Dr. Mustafa ORÇAN

Dr. Hasan TAŞÇI

Yrd. Doç. Dr. M. Enes KALA

Fikret GÜLTEKİN

Hüseyin YEŞİL

Mahmut BIYIKLI



## İLİM HEYETİ

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Prof. Dr. Korkut TUNA

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

Prof. Dr. Mazhar BAĞLI

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Prof. Dr. Arif BİLGİN

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN

Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU

Prof. Dr. Musa YILDIZ

Prof. Dr. Birol AKGÜN

Prof. Dr. Mustafa ÇUFALI

Prof. Dr. Celal TÜRER

Prof. Dr. Mustafa ORÇAN

Prof. Dr. Cevat ÖZYURT



Prof. Dr. Şükrü KARATEPE

Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL

Prof. Dr. Zülkifâr GÜNGÖR

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ

Doç. Dr. Rahman ADEMİ

Prof. Dr. Kenan ÇAĞAN

Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÇALIK

Prof. Dr. Assadullah VAHED

Dr. Raif VİRMİÇA

Prof. Dr. Şemsuddin PLOJOVIĆ

Doç. Dr. Cavid QASIMOV

Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV

#### **AKADEMİK SEKRETARYA**

Arş. Gör. Mehmet TUĞRUL

Arş. Gör. Buğra KOCAMUSAOĞLU

Arş. Gör. Mesut ARSLAN

Arş. Gör. Enes DAĞ

Fatma Gülşen KOÇAK



Timuçin TUNÇ



# ÖZETLER

## ABSTRACTS





## 1802-1819 TARİHLERİ ARASINDA DİYARBAKIR ŞEHRİNDE İDARİ UYGULAMALARDAN KAYNAKLANAN HADİSELER

İbrahim YILMAZÇELİK\*

### Özet

Diyarbakır, Osmanlı hâkimiyetine girdiği 4 Kasım 1515 tarihinde Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Beylerbeyliğine tayini ile Osmanlı idarî teşkilatı içerisinde beşinci eyalet olarak, teşkilatlandırılmıştır. Diyarbakır Beylerbeyliğinin ilk idarî taksimatına bakıldığında, bölgenin ilk dönemlerde, Safevî dönemi tesiriyle oldukça geniş bir sınıra sahip olduğu ve Bütün Doğu Anadolu'nun bir arada toplandığı görülmektedir. Yeni eyaletlerin teşkil edilmesiyle bazı yerler, Diyarbakır Eyaletinden ayrılmış bununla birlikte bütün Osmanlı dönemi boyunca Diyarbakır önemini korumuştur. Diyarbakır bölgesi günümüzde olduğu gibi, geçmişte de Anadolu'nun çok önemli bir siyasi, iktisadi ve kültürel merkezi idi. Şehir, Osmanlı hakimiyetinden önce de stratejik mevkii ve iktisadi alanda sahip olduğu avantajlar sebebiyle bir çok devletin ele geçirmeye çalıştığı bir yer olmuştu. Dolayısıyla, Diyarbakır'ın bu önemi, Osmanlı hakimiyeti süresince de devam ettirmiş, özellikle İran, Irak sınırlarına yakınlığı sebebiyle buraya ayrı bir değer verilmiştir. Osmanlı devletinin sınırlarının genişlemesine paralel olarak, Diyarbakır eyaleti ötesinde yeni eyaletlerin oluşturulması da Diyarbakır'ın stratejik önemini azaltmamıştır. Şehir, Osmanlı hakimiyetine girdiği tarihten itibaren kazandığı Eyalet Merkezi yani "Paşa Sancağı" olma özelliğini, bütün Osmanlı Tarihi boyunca muhafaza etmiş ve Osmanlı Devletinin en önde gelen şehirlerinden birisi olmuştur. Diyarbakır eyaletinde başta Ümera (Vali, Mütesellim, Voyvoda, Şehir Kethüdası, Ayan ve benzeri) olmak üzere, Ulema sınıfının (Kadı, Naib, Müftü ve benzeri) yani yöneticilerin halk ile olan münasebetleri incelendiğinde, bölgede görülen asayişsizliğin önlenememesinin en başta gelen sebebinin, yöneticilerin bazılarının (özellikle eyalet valilerinin) sık sık azledilmeleri olduğu görülmektedir. Asayişsizliğin ve Yönetim-Halk münasebetlerindeki olumsuzluğun en önemli sebeplerinden bir tanesini de yöneticilerin halka karşı olan davranışları teşkil etmektedir. 1780-1838 tarihleri arasında Diyarbakır eyaletinde 58 yıllık bir dönemde, Diyarbakır eyaleti valiliği toplam 58 kişiye tevcih edilmiştir. Bu da çok az istisnası olmakla

\* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü. iycelik@hotmail.com



birlikte bir valinin en fazla bir sene görevde kaldığını göstermektedir. Hatta eyalet valilerinden bazıları bir yıl dahi, bu görevde kalamamışlardır. Öte yandan bu dönemde Osmanlı devletinin diğer eyaletlerinde de sık sık rastlandığı üzere, eyalet valilerinin bazıları bu görevlerini, Diyarbakır eyaletine gelmeden mütesellimler vasıtasıyla yürütmüşlerdir. Dolayısıyla söz konusu tarihlerde eyalet yönetiminde, Mütesellimler büyük ölçüde söz sahibi olmuşlardır. Bu ise Yönetim-Halk münasebetlerinde pek çok meselenin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İşte bu uygulamaların sebep olduğu olumsuzluklar, özellikle 1802-1819 tarihleri arasında Diyarbakır şehrini oldukça etkilemiştir. Bu çalışmada söz konusu tarihleri arasında meydana gelen hadiseler ayrıntılı bir şekilde ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amid Sancağı, Osmanlı, Diyarbakır, İdari Uygulama, Vali



## 18. YÜZYIL AYNTAB (GAZİANTEP)'İNA ŞEHRİN ÖNDE GELEN AİLELERİ ÜZERİNDEN BAKMAK

Hüseyin ÇINAR\*

### Özet

Osmanlı döneminde şehirler, nüfus bakımından genelde homojen bir yapıya sahipti. Olağanüstü durumlar dışında gerek kırsal kesimde gerekse şehirlerde nüfus hareketliliğine pek fazla izin verilmezdi. Bu da uzun süre bir arada yaşayan şehir sâkinlerinin birbirini yakından tanımalarını, farklı şekillerde ve alanlarda ilişki içinde olmalarını sağladı. Şehirlerde fizikî mekân-insan ilişkisi genellikle birbirini tamamlar niteliktedir. Bir atasözünde de belirtildiği üzere; “şerefü’l-mekân bi’l-mekân” ya da tersinden bir yaklaşımla “şerefü’l-mekân bi’l-mekân” kelâm-ı kibârında olduğu gibi, kimi zaman mekânı şereflendirenler, onurlandıranlar, oranın sâkinleridir. Kimi zaman da o mekânda oturanlara, yaşadıkları mekân / yerleşim birimi değer katar, onları önemli kılar. Bunu yaşanan şehir bağlamında da düşünmek elbet mümkündür. Nitekim “hemşehrilik” duygusu bunun bir tezahürüdür. Osmanlı döneminde, emsalleri arasında orta büyüklükte, 18. yüzyılda şehir merkezinde yaklaşık 20.000 nüfusa sahip, o günlerdeki adı Ayntab günümüzde ise Gaziantep olarak bilinen şehirde yaşayan bazı aileler, sosyal statüleri ve ekonomik durumları bakımından hemşehrilerinin bazılarında biraz daha öne çıkmış; “âyân”, “eşrâf”, “zâde/oğlu”, “zâdegân/ oğulları” gibi sıfatlarla ve unvanlarla anılmış ve bu durumları kuşaktan kuşağa miras olarak intikal etmiştir.

---

\* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.



## İNSANIN SİĞİNMA İHTİYACI: EV VE MABET

Ahmet ÇAPKU\*

### Özet

Kur'an, insanlar için yapılan ilk evin Mekke'deki Kabe olduğunu söyler. Bu ev, inananlar tarafından Allah'ın evi (Beytullah) olarak kabul edilir. Yeryüzünde Kabe'nin birer şubesi konumundaki camiler, meskûn mahallerin ortasına, birleştirici ana unsur olarak inşa edilmiştir. Büyük şehirlerin Ulu Camileri olmuş ve orada insan yaşamına dair pek çok husus kendine yer bulmuştur. Mescid-i Nebi örneğinden hareketle külliye olarak ifade edilen bu camiler hem mekan ve mimari olarak insan psikolojisine olumlu etkiler yapacak biçimde kurgulanmış hem de medrese, kütüphane, çarşı, şifahane, aşhane, sebil, hazire ve türbe, tenezzüh mekanları gibi insanın maddi ve manevi ihtiyacını karşılayabileceği yerler olmuştur. Ev nasıl ki insanın bedeninin (maddesinin) korunmaya alındığı bir sığınak ise mabetler de insanın benliğinin (manevi yönünün) sığındığı güvenli limanlardır. İnsan, çevresi ve kutsallarıyla kişilik ve kimlik kazanır. Günümüzde özellikle büyükşehir şartlarında inşa edilen siteler göz önüne alınca, mabetlerin, devasa evlerin gölgesinde kaldığı ve aslî fonksiyonlarını icra edebilmekten uzak düştüğü görülür. Artan nüfusun ihtiyacına cevap olarak çok katlı binaların yapılması kaçınılmaz olabilir. Ancak şehir planlamalarında camilere aslî fonksiyonlarını icra edebilme imkanları da sunulmalıdır. İnsan, sadece ekmekle (maddesiyle) yaşayan bir canlı değildir. Bu bildiride Allah evleri olan mabetlerin, insan şahsiyetinin gelişimine katkısı konusuna yer verilecek ve özellikle yeni inşa edilen yerleşim mekanlarında bunun ne şekilde olması gerektiğine dair teklifler sunulacaktır.

\* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi.



## KARS'TA CUMHURİYET DÖNEMİ GAYR-İ MÜSLİMLER (1920-1960)

Nebahat ARSLAN\*

### Özet

Kars Kafkasya ve İran coğrafyasından Anadolu'ya açılan bir kapı olması nedeniyle tarih boyunca çeşitli millet ve halklara ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Özellikle 19.yy'da cereyan eden olaylar neticesinde bu bölgeye 1877-1878 Türk-Rus harbi sonrasında Ruslara savaş tazminatı olarak verilmesi ile bu bölgeye Türk ve Müslüman olmayan unsurların yerleşmesine neden olmuştur. Rus egemenliği döneminde başta Rus nüfus olmak üzere birçok yabancı bu topraklara yerleştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı neticesinde Brest-Litovsk Antlaşması Osmanlı hâkimiyetine geçen Elviye-i Selase'de anavatana bağlanabilmeleri için halk oylaması yapılmış ve Türklerin verdiği oylarla anavatana katılma kararı alınmıştır. Tabi bu arada Rus egemenliğinde kalan şehirden geçen süre zarfında Türklerin ve Müslümanların göç etikleri göze alındığında bu sonuç çok önem arz etmektedir. Ancak Mondros mütarekesinin imzalanmasıyla tekrar 1914 sınırlarına çekilmek zorunda kalan Osmanlı Devleti bu bölgeyi terk etmek zorunda kalmış ve buradaki Türk göçünü engelleyememiştir. Rusların bölgeden çekilmesiyle ve devam eden süreçte Ermenilerle yapılan savaşında kazanılmasıyla birlikte yeni Türk Devletinin bir vilayeti olan Kars'ta Türklerin-Müslümanlar ve Gayr-i Müslimlerin bu tarihten sonra da birlikte yaşamaya devam etmişlerdir. Böylece Kars Cumhuriyet döneminde Gayr-i Müslimlerin yaşadığı ender Şehirlerden birisi olma özelliğini korumaktadır. 1920-1962 yılına kadar birlikte yaşayan bu halkların ortak kültür oluşturdukları aşikardır ve daha sonra isteğe bağlı bir şekilde bu şehirden ayrıldıkları gözükmektedir. Bu bildiri Kars'ta yaşayan Gayr-i Müslimlerin nasıl ve ne zaman buraya geldikleri, ortak yaşam alanları ve neden ayrıldıkları kaynaklara dayanılarak sunulacaktır.

\* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi.





## TÜRKİYE’DE PLANSIZ MODERNLEŞME SONRASI ŞEHİRLERDE KAYBEDİLEN DEĞERLER

Mustafa ORÇAN\*

### Özet

Bu makale, Cumhuriyet döneminde ve günümüzde, Türkiye’nin uzun yıllar yaşamış olduğu şehir ve şehirleşme sorunlarını, tarihe Osmanlı şehir hayatına giderek şehir yönetimi, şehir planı, kamuya ve özele ait mimari yapılar, komşuluk ilişkileri, çarşı Pazar ve ibadethane gibi konularda günümüzdeki şehirlerle karşılaştırmayı denemektedir. Türkiye şehir tarihine bakıldığında Mimar Sinan, Sedefkar Mehmet Ağa ve Balyanlar gibi Dünyaca önemli mimarlara sahip olunmasına karşın günümüzde güçlü mimarlık birikimi olmamış gibi Türkiye şehirlerinin inşa edilmesi, şehirlerin yönetilmesi ciddi bir sorundur. Buradan hareketle çalışmada öncelikle devlet politikası olarak alınması gereken kararların ve önlemlerin neler olması gerektiğinin yanı sıra; yerel yönetimlerin, özel sektörün, STK’ların, üniversitelerin özellikle mimarlık fakülte ve bölümlerin sorunu giderme adına yapabilecekleri imkanlar tartışılmaktadır. Öz olarak bu çalışmada bireyin mülkiyet hakları, komşu hakları, yerel yönetimin planlama hakkı, toplumun hizmet alma hakkı, şehir hakkı gibi temel şehir hakları açısından Osmanlı ve günümüz şehirleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Osmanlı şehirleri, Cumhuriyet dönemi şehirleri, gündelik hayat, şehir hakları

\* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü; Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.



## MOLLAKENT(MELEKEND) MEDRESESİ'NDE KÜLTÜREL VE SOSYAL YAŞAM

İbrahim Burçin ASNA\*

### Özet

Akademik olarak araştırılmamış olan Mollakent Medresesi, Muş iline bağlı Bulanık İlçesinde yer almaktadır. Murad Nehri'nin suladığı bereketli topraklar üzerinde bulunan Mollakent Medresesi'nin bir yanında tarihi öneme sahip Malazgirt Ovası diğer yanında Süphan Dağı bulunmaktadır. Bölge gerek coğrafi gerek tarihi açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Bu tarihi ve kültürel zenginliklerin bir yansıması olarak bölgenin müslümanlaşmasında önemli bir rolü olan Mollakent Medresesi tarihi, kültürel ve mimari açıdan makalede incelenecektir. Makalede Mollakent Medresesi'ndeki cami, medrese, türbe, kulleteyn mezarlık, çilehane, misafirhane, Akkent mimari ve kültürel olarak ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. Çalışmamızda bilgilerin önemli bir kısmı sözlü kaynaklarla yapılan röportajlarla elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mollakent Medresesi, Muş, Kullateyn, Akkent, Medrese, Tasavvuf.

---

\* Öğretim Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi.





## SAMSUN ŞEHİRİ VE TÜRKLER

İbrahim TELLİOĞLU\*

### Özet

Samsun tarih boyunca pek çok topluluğa yurt olmuş bir yerdir. Tekkeköy'deki mağara yerleşimlerinden itibaren insanlık izlerinin görüldüğü bölgenin iskân tarihi Gaşkalardan itibaren açık bir biçimde takip edilebilir. Orta Asya'dan gelen Kimmer ve İskitler bölgenin ikinci ve üçüncü sakinleri olarak kayıtlara geçmiştir. Strabon'a bakılırsa Kimmerler döneminde bölgede yaşayan Enetoi kabilesinden türeyen Enete ismi, Samsun'un bilinen en eski adıdır. İskit hâkimiyeti devam ederken Miletoslu koloniciler Samsun'un Baruthane mevkiinde bir koloni kurmuşlardır. Başka isimleri olsa da yaygın olarak Amisos adıyla bilinen bu ticaret merkezi Samsun'un en kalıcı yerlerinden birisi olmuştur. Pek çok tüccar topluluk burayı ele geçirmiş, en son hâkimi olan Cenevizliler ise Osmanlı Devleti kuşattığında koloniyi yakarak Samsun'u terk etmişlerdir. Samsun şehri 1184'ten itibaren yapılmaya başlanan kale ile Selçukluların Karadeniz'deki üssü haline gelmiştir. Bu kalenin etrafında başlayan Türk iskânı ile birlikte Amisos kolonisinin hemen doğusunda, bazılarının ifadesiyle bir ok atımı mesafede bir kale-şehir ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk kaynakları tarafından Müslüman Samsun olarak adlandırılan bu şehrin büyümesi sonucu Samsun şehri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken Amisos kolonisi, ilk kurulduğu zamanki izole yapısını koruyarak Baruthane'de varlığını sürdürmüştür. Türk kaynakları da bu şehre Gâvur Samsun der. Osmanlı hâkimiyetine kadar iki merkezli bir şehir hüviyetine sahip olan Samsun Osmanlı hâkimiyetinden sonra birleşmiştir. Bununla birlikte Saathane ve çevresinde büyüyen Müslüman Samsun bir Türk-İslam şehri olarak gelişmesini devam ettirirken Amisos arkeolojik bir alan haline dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Samsun, koloniciler, Amisos, Selçuklular, kale-şehir.

\*Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. telliogluibrahim@gmail.com



## BALIKESİR'İN MAHALLE DOKUSUNUN TARİHİ GELİŞİMİ İLE İLGİLİ BAZI TESPİTLER

Nahide ŞİMŞİR\*

### Özet

Osmanlı şehirleri ikamet alanı ve ticaret-sanayi alanı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Türklerin sıfırdan kurdukları şehirlerde Gayrimüslimler için özel bir alan düşünülmemiştir. Ancak şehir Türklerin eline geçtiğinde Gayrimüslim nüfus var ise ve şehir âmân usulüyle teslim alınmamış ise, kale içinden bu nüfus çıkarılmıştır. Yani, Osmanlı şehirleri kuruluş öncesi Gayrimüslim nüfusun bulunması halinde, kuruluştan itibaren ikili hayatın olduğu bir özelliğe sahip olmuştur. Bazı Osmanlı şehirleri ise kuruluştan itibaren sadece Türkler ile meskûndur. Buna karşılık kuruluştan itibaren sadece Türk-Müslüman nüfusun bulunduğu şehirlerde, tarihî süreçte değişen iktisadî ve sosyal şartlar, şehirlere Gayrimüslim nüfusun birikmesine sebep olmuştur. Bu durumda onlara yeni ve ayrı bir mahalle açılmamış, mevcut Müslüman mahallelerine yerleşmişlerdir. Zaten ne İslâm hukukunda ne de Osmanlı yönetim anlayışında, Müslim ve Gayrimüslimlerin yan yana yaşamaları konusunda bir sakınca yoktur. Bununla birlikte inanç ve gelenek birliğine sahip kimseler yan yana oturmaya tercih etmiş olduğu için, sadece Gayrimüslim ve sadece Müslüman mahallesi olan yerleşim birimleri de söz konusudur. Biz bildirimizde kuruluş itibarıyla Gayrimüslim nüfusu bulunmayan Balıkesir şehrinin tarihi süreçte yaşamış olduğu değişiklikler üzerinde duracağız. Şehrin, Karesioğulları Beyliği'nden Osmanlı Devleti'nin eline geçtiği zamanki şehir dokusu, XV-XVI. Yüzyıllardaki mahallelerin fizikî ve demografik özellikleri kısaca açıklanacaktır. XVII. yüzyıldan itibaren şehre yerleşmeye başlayan Gayrimüslim nüfusun şehirde yerleşim sebepleri ve fizikî yapı üzerindeki tesirleri değerlendirilecektir. Bilhassa bu değişimin, XVIII. ve XIX. yüzyılda şehir dokusuna etkileri ve yaşanan ictimai meseleler, Şer'iyeye Sicilleri ve Şikâyet Defterlerine yansıdığı kadarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır. Osmanlı şehirlerinin genel olarak XVII. yüzyılda yaşamaya başladığı demografik değişimlerin şehirlerin fizikî ve içtimaî yapısına etkileri, Balıkesir örneğinde ışık tutulmuş olacaktır. Böylece bir huzur, hoşgörü merkezi olan Osmanlı şehrinin tarihine katkı sağlanmış olacaktır.

\* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. nahidesimsir@gmail.com.tr



Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Osmanlı Şehri, Mahalle, Demografi, Arşiv Kaynakları.



## TEBRİZ'İN MAVİ CAMİİ İSLAM DÜNYASININ FIRUZESİ

Assadollah VAHED\*

### Özet

Bir bakışta anlıyoruz ki eski camiler, şu güzel binalar, Allah'ın dergahına hediye olmuştur. Eski camilere yakışıyor ki onlara İslam sanatı sergisi adı verilsin. Adsız ve tanınmaz sanatçılar tarih boyu çalışmışlardır kendi düşüncelerini güzellikten, şu mukaddes binalarda gösterebilirler. Şu binalardan biri, Tebriz'in Mavi Camiidir. Tebriz'in Mavi Camii İslam döneminde mimarlık bakımından, harika bir eser sayılmıştır. Mavi Camii şu adlarla meşhur olmuştur: Göy Meçit (Azeri Türkçesinde), Cehaşaş Camii ve Müzefferiyye Camii. Mavi camiinin kurucusu, Abülmüzeffer Cehaşaş, Kara Yusuf'un oğlu, Karakoyunlu hükümdarı olmuştur. Bu bina 870'inci Hicri yılında yapılmıştır. Maalesef 1193'inci Hicri yılında bir güçlü depremde tahrip olmuştur. Depremden önce Kâtip Çelebi gibi meşhur seyahat edenlerden, bu camii ziyaret etmiş ve cami hakkında yazmalar yazmıştır. Camiinin en önemli ve görmeli yerleri, kendi kubbesi, çatısı, mavi kerpiçleri, mermer taşları ve kiremitleri olmuştur. Bu cami, İslam dünyasının firuzesi olarak adlanmıştır. Bu makale Tebriz'in Mavi Camii hakkında tafsilatlı bilgi verecektir.

Anahtar kelimeler: İslam dünyası, Tebriz, Mavi Camii, Göy Meçit.

---

\* Prof. Dr., Tebriz Üniversitesi.



## PRİZREN'İN KENTLEŞMESİNDE KÜLTÜR SANAT VE ŞAIRLİK GELENEĞİN ROLÜ

Raif VİRMİÇA

### Özet

Kosova Türk Toplumu'nun atalarından kalan zengin bir medeniyeti yanında büyük burhanlar içinde geçen derin bir tarihi de vardır. Bu medeniyet ve tarih muhtevasında Prizren şehrin ve orada yaşayan Türk Toplumu'nun has bir yeri vardır. Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de Kosova'da Türk kültürünün, sanatının ve şairlik geleneğinin belirli bir mertebeye ulaşmasında, şehir olarak Prizren'in ve Prizren Türk Toplumu'nun büyük katkısı olmuştur. Geniş bir çalışmanın özünü oluşturan bu çalışma, birbirini kurma nitelikleri göz önünde tutularak, Prizren şehrini ve bu şehrin kentleşmesindeki medeniyetin bölünmez bütünlüğünü oluşturan kültür, sanat ve şairlik geleneğini ve oluşum süreçlerini konu etmekle, bu muhtevada günümüze kadar bu göz gönlü zaman diliminde kültürün, sanatın ve yazının sunmuş olduğu katkıları dile getirilmekte. Amaç yaşadığımız modern süreçte kentleşmenin ve medeniyetin dayandığı son sınır bütün anlam dizgesini yeniden tartışılır hale getirerek bu süreçte Prizren şehrinin yerini belirlemektir. Çünkü kültür, durmak bilmez gelişmenin hâsılası olduğundan, böyle bir çalışmaya onu konum ederek ve genelde kabul edilir bir çerçeve içinde kalmak suretiyle, gereğinden fazla gerçekleri yansıtmakla bir anlayış geliştirmektir amacımız.



## REMAINS OF THE OTTOMAN CULTURAL HERITAGE IN NOVI PAZAR

Šemsudin PLOJOVIĆ\*

### Abstract

In this paper, the authors aim to present the remains of Ottoman culture in Novi Pazar. The city of Novi Pazar as a cultural center of the region of Sanyak, which includes Southwestern Serbia and the North of Montenegro, is special because of many cultural monuments of the Ottoman period that are preserved, and most of them are even now in everyday use. In addition to the buildings that were presented as part of the legacy from the Ottoman period, this paper presents both manuscripts and printed works from that period, which are kept in the University Library of the International University in Novi Pazar. These books are a kind of cultural treasure of the inhabitants of this region as well as a special confirmation of the living and working conditions of the inhabitants of the area in the past.

Keywords: Ottoman Empire, Novi Pazar, Sanyak, legacy, heritage.

---

\* Prof. Dr., International University of Novi Pazar, Department of Economics.



## VİLAYET SALNAMELERİ VE OSMANLI MEDENİYETİ VE MÜESSESELERİ İÇİN ÖNEMİ

M. Akif FİDAN\*

### Özet

Osmanlı Tarihinin en önemli kaynaklarından olan salnamelerin içerisinde yer alan vilayet salnameleri, önemli bilgileri havi olmasından dolayı, salnamelerde olduğu gibi hep ilk el kaynak sayıla gelmiştir. Vilayet salnameleri adından da anlaşılacağı üzere Osmanlı idari teşkilatının önemli bir parçası olan vilayetlere özel hazırlanmış, adına hazırlandığı vilayet için detaylı malumat veren salnamelerdir. Salnamelerde olduğu gibi çok değişik alanlardan bilgiler bulmak da mümkündür. İçeriğin büyük bölümü vilayetlerle sınırlı kalmış, yayımlandığı vilayet sınırları içerisindeki bölgelere özel yayınlanmıştır. Bu açıdan şehir tarihçiliği açısından oldukça kıymetli bilgileri bulmak mümkündür. İlk vilayet salnamesi, Sâlnâme-i Vilayet-i Bosna (1283/1866) olarak kayda geçmiştir. Vilayet salnamelerinin içeriğine bakıldığında oldukça geniş yelpazeden çeşitli ve detaylı malumat bulmak mümkündür. İdari teşkilat, idari taksimat, sancaklar, kazalar, köyler, mahalleler (İslam mahallesi gibi detayla), gibi nüfusa ait önemli detaylar, meşayih, Vali, kaymakamlar, devlet memurları, görevleri, görev yerleri, şehir hakkında tarihi malumat, şehrin gelirleri, kilim, meşin, postal, çizme vb. mahsulat-ı snaiyye, tarım, orman, yetiştirilen ürünler vb. mahsulat-ı arziyye, mabetler, mektepler, dükkanlar gibi şehir olmazsa olmaz detayları, kale, manastır gibi asâr-ı atika, su kaynakları, nehirler, köprüler, sel felaketleri gibi coğrafi malumat, kaplıcalar, madenler vb. nice şehir tarihi için çok kıymetli bilgi, bu salnamelerde göze çarpan önemli hususlar olmuştur. Vilayet salnamelerinin bir diğer değerli yönü Tarihi malumatı da içeriyor olmalarıdır. Örneğin Bağdat Vilayet Salnamesinde “Bidayet-i Zuhur-ı İslamiyye’den Hilafet-i Selatin-i Osmaniyye’ye Kadar Merkez-i Hilafet Olan Memleketler” başlığı açılmış, geçmişten o güne kadar hilafet merkezleri çeşitli özlü bilgilerle tek tek açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Şehir Tarihi, Salnâme, Vilayet Salnameleri, Osmanlı Teşkilatı, Osmanlı Medeniyeti

\* Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.  
makifi@mynet.com



## ANKARA ÖRNEĞİNDE TAHRİR DEFTERLERİNİN ŞEHİR TARİHİ ARAŞTIRMALARINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Uğur ALTUĞ\*

Tahrir işlemi bir bölge ya da ülkenin fetih sürecinin son aşamasını teşkil ederdi. Tahrirle, fethedilen bölgede yaşayan bütün halk ve başta toprak, bağ, bahçe, değirmen, maden, tuzla vs. olmak üzere tüm ekonomik kaynaklar tespit edilerek, çiftlik, mezraa, köy, nâhiye, sancak ve beylerbeyilik şeklinde organize edilirdi. Her bir birimin başına birer yönetici atanır ve söz konusu sancağa ait kanûnnâmeler oluşturulurdu. Bütün bu işlemler tahrir defterleri denilen kütüklere özenle kaydedilirdi. Tahrirlerin mufassal, icmâl, yaya-müselleme, voynuk, kale, akıncı ve evkâf olmak üzere çeşitleri vardır. Bu sûretle tahrirle sadece toprak, reaya ve asker ekseninde örgütlenmiş timâr birimleri değil, ilgili bölgedeki, askeri, idari, kentsel, sosyal ve ekonomik kurum, kişi ve değerler de konu olmuştur. Tarihte önemli bir yeri olan Ankara, kuruluş döneminde Osmanlı Devleti'nin Anadolu Beylerbeyliği'nin merkez sancağı olmuştur. Günümüzde arşivlerde Ankara'ya ait çok sayıda tahrir defteri bulunmaktadır. Bu defterler Ankara şehrinin tâbi tutulduğu mufassal, icmâl, piyâde ve vakıf tahrirleri süreçlerinden sonra düzenlenmişlerdir. Bunların en erken tarihli olanı Fatih Sultan Mehmed, diğerleri ise Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerine aittir. Bu defterler, Ankara'nın tarihini ve gelişimini aydınlatacak nitelikte kayıtlar içermektedir. Bu bağlamda, şehrin idari yapı ve organizasyonu, mekânsal özellikleri, nüfus ve mahalleler, toplanan vergiler, şehirdeki üretim ve ekonomik faaliyetlerin mahiyeti, sosyal ve kamusal yapılar, vakıflar ve bunların fonksiyonu, gündelik yaşam, önemli şahsiyetler, şehir merkezinin, kaza, köy ve mezraalarla ilişkisi gibi birçok olgu ve bunların birbiriyle organik bağı tahrirler sayesinde gün yüzüne çıkmaktadır. Böylece Ankara'nın gelişim süreçleri ve tarihi tespit edilebilmektedir. Tahrir defterlerinin, şehir tarihi araştırmalarında ve yazımında önemli bir yeri vardır. Son yıllarda bu kaynaklara dayalı çalışmalarda büyük bir artış gözlenmektedir. Tahrirlerdeki kayıtların, kadı sicil defterleri ve diğer belgelerle karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, şehir tarihlerine yönelik araştırmaları daha nitelikli hale getirmektedir. Bu bildiride, Ankara Sancağı özelinde, tahrir defterlerinin şehir tarihi araştırmalarındaki yeri ve önemleri üzerinde durulacaktır.

\* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. [uguraltug@hotmail.com](mailto:uguraltug@hotmail.com)





Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Şehir, Tahrir Defteri, Ankara, Şehir Tarihi Araştırmaları

## ARTUKLU HÂKİMİYETİNDE HİSN KEYFÂ'NIN TARİHİ GELİŞİMİ

Hüseyin KAYHAN\*

### Özet

Hısn Keyfâ, 1102 yılında Artukoğlu Sökmen'in hâkimiyetine girdiği andan, 1232'de Eyyûbî hükümdarı Melik el-Kâmil'in ele geçirdiği zamana kadar 130 yıl Artuklu hâkimiyetinde kalmıştır. Şehir bu zaman dilimi içerisinde Hısn Keyfâ Artukluları'nın önemli bir idare merkezi olmasının yanında, aynı zamanda parlak bir kültür merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Artuklu hükümdarları Sökmen, İbrahim, Davud, Fehreddin Kara Arslan, Nureddin Muhammed, Kutbeddin II. Sökmen, Melik Salih, Nasireddin Mahmud ve Melik Mevdud'un hâkimiyetleri zamanında önemi artarak devam etmiş olan bu şehir, câmileri, mescidleri, sarayları, çarşıları, medreseleri, şehir kapıları, kale burçları, köprüleri, kümbet ve türbeleri ile bölgenin en önemli yapılarını bünyesinde barındırmaktaydı. Hısn Keyfâ Artukluları, kendilerine intikal eden yapıları korudukları gibi, onlara yenilerini katmak suretiyle geliştirdiler. Davud, şehrin güvenliğinin tam olarak sağladıktan sonra harabe haline gelmiş şehri imar ederek yeniden canlandırmış, ondan sonra gelen diğer Artuklu hükümdarları da onun bıraktığı yerden alarak burayı çevrenin en önemli kültür ve ticaret merkezi haline getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Hısn Keyfâ, Artuklular, Sökmen, Davud, Fahreddin Kara Arslan.

\* Yrd., Doç. Dr., Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.



## MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE ŞEHRİN KÜLTÜREL MEKÂNLARI

Nazım ELMAS\*

### Özet

Hikâyede mekanlar sanatçının okurla iletişim kurmasını kolaylaştırır. Bu mekanlar hikâyeyi cazip hale getirdiği gibi ifade ettiği kültürel unsurlarla da karşımıza çıkar. Metin boyunca yazarın özenle seçtiği mekanlar yazarın dünyasına ait işaretler taşır. Metinlerde okura sunulan mekanlar, bir mesajı insandan insana ve geniş anlamıyla nesilden taşıyan bir köprü konumundadır. Yazarlar mekanları bir kurmaca dünyada oluştururlar. Eserler üzerinden okura ulaşan birçok mekânın ve eşyanın temsil ettiği kültürel karşılığı da bulunmaktadır. Hikayeler boyunca bunlarla karşılaşan okur, zihinsel alt yapısında kendine kültürel bir dünya kurar. Mustafa Kutlu hikayelerinde mekanları özenle seçen bir yazardır. Bir nesneyi, bir fikri sevdirmek ve nefret ettirmek için desteğine başvurulmuş mekanların Mustafa Kutlu tarafından seçilmiş bir anlamı olduğu, bu anlam üzerinden okura mesajlar iletildiği düşünülmektedir. Şehirlerde her gün yanından gelip geçtiğimiz mekanların aynı zamanda birer kültürel unsur olduğu unutulmamalıdır. Bu araştırma ile hikayeci Mustafa Kutlu'nun eserlerinde yer alan şehre ait mekanların neler olduğu ve bu yerlerin okura kazandırabileceği kültürel katkılar üzerinde durulacaktır. Bu vesile ile şehrin yöneticilerinin düzenleme ve planlama yaparken söz konusu bu kültürel unsurlara dikkatleri çekilecektir.

Anahtar kelimeler: Şehir, mekân planlama, kültür, nesil.

\* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. nazimelmas28@mynet.com



## VAKIF SİSTEMİ VE ORTA ASYA: TAŞKENT TARİHİ ÖRNEĞİ

Ayşe Çolpan KAVUNCU\*

Vakıf kültürü ve sistemi, İslam kentlerinin en belirgin özelliklerinin başında gelmektedir. İslam kentleri üzerine çalışmalar, özellikle sömürgecilik ile başlamış ve oryantalist çalışmaların belirlediği bir “İslam kenti” yazını şekillenmiştir. Özellikle 1970’lerden sonra, bu anlayışa meydan okunmaya başlanmıştır. Her iki dönemin, İslam kentlerinde vakıf kültürü ile ilgili öne sürdüklerini ele almak, Orta Asya’daki vakıf sistemini anlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Nitekim, Orta Asya’daki kentlerde kamu hizmeti sunan vakıflar, oryantalist çalışmaların iddia ettiği aksine, diğer İslam kentlerinden farklı yapılanmaya sahiptir. Bu iki yaklaşım ele alındıktan sonra, Çarlık rejiminin şehri işgal etmesinden önce, Taşkent’in hem kentsel formu hem sosyo-demografik özellikleri, hem de ekonomik ve politik yapısı ele alınacaktır. Tüm bu özellikler, Taşkent’te vakıf sisteminin ne denli önemli olduğunu göstermesi açısından dikkate alınması gereken noktalardır. Ardından, Taşkent’te vakıf sistemi, üç çerçevede ele alınacaktır: (a) vakıfların organizasyon yapısı; (b) vakıfların görevleri ve kentsel yaşamda rolü; (c) vakıfların kent yönetimleri ve devlet yönetimi ile olan ilişkisi. Bu noktalar, bize Orta Asya’da sadece vakıf kültürünün kendisi hakkında değil; aynı zamanda politik-ekonomik yapı hakkında da önemli bilgiler verecektir. Son olarak, Çarlık ve özellikle Sovyet rejiminin, Taşkent’te söz konusu vakıf sistemini yok edecek hangi politikaları uygulamaya geçirdiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Orta Asya şehir yapısı, vakıf sistemi, İslam kenti, kolektivizasyon, toprak reformu, kent-kır ilişkisi.

---

\* Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.



## 18. YÜZYILDA KUDÜS’TE KADIN VE KADIN VAKIF KURUCULARI

Alaattin DOLU\*

### Özet

Osmanlı devletinin din kenti olma özelliğinden dolayı özel önem verdiği şehirlerden birisi olan Kudüs, 16. yüzyıldan itibaren bu özelliğine binaen birçok Osmanlı ikramından istifade etmiştir. Surre gibi hayırlar toplumun her kesiminden kimseye ulaştırılırken, bu hayırlar aynı zamanda devlet ideolojisinin pekiştirilmesinde de aracı olmuştur. 18. yüzyıla gelindiğinde devam eden surreden kadınların oluşturduğu 18 ayrı cemaat ile birlikte toplumun her kesiminden kimse yararlanmaktaydı. Kudüs’te 18. Yüzyılda kadınların terekelerinden yola çıkılarak yapılan analiz ise aslında çok varlıklı olmadıklarını ortaya koymuştur. Kadınlar tarafından kurulan vakfiyeler de bu anlamda ipucu vermektedir. Bu bağlamda burada 18. yüzyıla ait tereke kayıtlarından Kudüs'teki kadınların servetleri analiz edilecektir. Son olarak ise kadınların vakıf ekonomisindeki yeri incelenecek ve kadın vakıf kurucuları ele alınacaktır.

---

\* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Tarih Bölümü.



## HURUFAT DEFTERLERİNE GÖRE 18-19. YÜZYILLARDA İSKİLİP VAKIFLARI HAKKINDA BAZI NOTLAR

Ali KILCI

### Özet

Çorum'un tarihi ilçelerinden biri olan İskilip, İç Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Antik dönemde "Paflagonya" adı verilen bir bölgede yer alan İskilip şehrinin adının nereden geldiği, başka isimleri olduğu konusunda bazı varsayımlar ileri sürülmüştür. Bazı seyyah ve araştırmacılar İskilip'in Roma ve Bizans devirlerinde Klaudiopolis, Neokloudiapolis, Andrapa Dadbyra, Bloucium gibi antik şehir isimleri ile anıldığı görüşündedir. Ancak daha sonra yapılan araştırmalara göre bu isimlerin diğer Anadolu şehirlerine ait olduğu İskilip'in eski adı olarak yazılan Dadbyra, Safranbolu'nun, Klaudiopolis, Bolu'nun, Neokloudiapolis ise Vezirköprü'nün eski adı olduğu anlaşılmıştır. İskilip kelimesinin sağlık tanrısı Asklepius'un isminden geldiği yaygın olarak söylenir. İskilip-Asklepius benzerliğinden hareket eden bu varsayımın da herhangi bir belgesi bulunmamaktadır. Esasen bu konuda şimdiye kadar ilmi bir açıklama ortaya konulamamıştır. Gelibolulu Mustafa Ali, Danişmentliler tarafından Bizanslılardan fethedilen Mankuriye şehrinin adının "İskilip" olarak değiştirildiğini yazmaktadır. İskilip, Selçukluların bir kolu olan Danişmentliler tarafından Bizanslılardan alınarak bir Türk – İslam şehri yapılmıştır. Tarih boyu sakin bir şehir olarak kalan İskilip, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde önemli bir şehir olarak varlığını sürdürmüştür. Bilhassa İskilipli Ebussuud Efendi'nin memleketine gösterdiği ilgi sebebiyle Osmanlı devri boyunca ticari bir canlılık gösterir.



## MİSRÎ DERGAHI SON POSTNİŞİNİ ŞEMSEDDİN ULUSOY'UN BURSA ŞEHİR TARİHİ'NE KATKISI

Betül TARAKÇI

### Özet

Bursa'da doğan (d.1867) Mehmed Şemseddin Ulusoy, Niyazî-i Mısrî Hazretleri'nin halifelerinden Mehmed Sahfî Efendi'nin soyundan İsmail Nazif Efendi'nin oğludur. Babasının vazifesi dolayısıyla öğrenimini Aydın, İzmir ve Bursa'da sürdürür. Babasının yanı sıra Bursa'da tarikat faaliyetlerini sürdüren Vahyî ve Lütfullah Efendiler'den çeşitli dersler ve tarikat usûlü talim eder. 1890 yılında İstanbul'da Meclis-i Meşayih tarafından yapılan imtihanla dergahın kendisine tevcih edilmesi üzerine o zamanlar Ulu Cami'nin karşısında bulunan Mısrî dergahında şeyhlik vazifesini icra etmeye başlar. Pınarbaşı İzzeddin Camii'nde Cuma hatipliğinde bulunmakta, bir yandan da İsmail Hakkı Bursevî ve Çarşamba dergahlarının meşihatine vekalet etmektedir. 1890-1908 yılları arasında yedi defa pirini ziyaret etmek için Limni'ye gider ve uzun süreli bu seyahatlerinde Midilli ve Limni'de tarikatın neşvü nema bulmasını sağlar. Dergâhın gelirlerinin az olması nedeniyle bir süre Duyûn-ı Umûmiyye'de katiplik yapsa da 1910'da bu görevinden ayrılarak kendisini Bursa tarih ve kültürüne dair yaptığı çalışmalara adanır. Daha sonra sırasıyla (1911) Türk Tarih Encümeni Bursa şubesinin idareciliğine, (1914) Meclis-i Meşayih, Donanma Cemiyeti ve Cihat Komisyonu üyeliğine seçilir. 1927 yılında Bursa kütüphaneleri teftiş ve tetkik memurluğuna tayin edilmiş, en son 1932 yılında Bursa Halkevi'nin Tarih, Dil ve Edebiyat şubesi şefliğine getirilmiştir. Ömrünün son yirmi senesini velûd bir şekilde eser yazmakla geçiren Şemseddin Efendi bu sırada dört evlilik yapmış, evlat acısı yaşamış, ağır hastalıklar geçirmiştir. 8 Ekim 1936 günü İstanbul'da vefat eden Şemseddin Efendi, vasiyeti gereği Merkez Efendi'de Niyazî Mısrî Hazretleri'nin kardeşi Şeyh Ahmed Efendi'nin yanına defnedilmiştir.



## ORTAÇAĞ'DA TUR ABDİN BÖLGESİ ŞEHİRLERİ

Mehmet KAVAK\*\*

### Özet

Dünya coğrafyası tanzim edilirken bölgesel taksimlere gidilmiş ve her bir kısmı farklı bir şekilde tesmiye olunmuştur. Konumuz dâhilinde bulunan Tur Abdin, coğrafi olarak el-Cezire bölgesinin Diyâr-ı Rebia kısmında kendisine yer bulmuştur. Bu çalışmada, Tur Abdîn şehrinin yanı sıra, Diyâr-ı Rebia bölgesinde bulunan Cezire-i İbn Ömer (Cizre), Nasibin (Nusaybin), Dara, Mardin, Düneysir (Kızıltepe) ve Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf) gibi önemli şehirler hakkında da detaylı mâlûmat verilecektir.

---

\*\* Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tarih Bölümü. kavak.mehmet@outlook.com.tr



## ŞEHRE DIŞARIDAN BAKMAK

Mehmet KURTOĞLU

### Özet

19. ve 20. yüzyılda İstanbul'a gelen seyyah ve yazarların gözüyle kültürel ve sosyal hayatın anlatıldığı bildiride, şehri nasıl gördükleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda J. F. Michaud (1830), J. J. F. Poujoulat (1830) H. C. Andersen (1841), Alexis de Valon (1845), Francis Marion Crawford (1890), Konstantin Veliçkov (1890), K. Hamsun (1899), Vicente Blasco İbanez (1907)'in seyahatleri ekseninde İstanbul tanımlaması yapılacaktır.





## KADI SİCİLLERİNDEKİ TEREKELERE GÖRE 18. YÜZYILIN İLK YARISINDA TRABZON'DA OKUNAN EDEBÎ KİTAPLAR

Temel ÖZTÜRK\*

### Özet

Kültürümüzde ve medeniyetimizde kitap önemli bir yere sahiptir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de bir insanın kültür seviyesi okuduğu kitap sayısı ve kitapların niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Çok okumanın yanında doğru veya diğer bir ifade ile zamanın insana sunduğu değer yargıları ölçüsünde kişinin bilgi birikim seviyesini artıracak derecede farklı kitapların okunması oldukça elzemdir. Zira okumak sadece bilgi birikimi açısından değil kültür algısındaki genişlemenin de sağlanması yönünde etkilidir. Bu minvalden bakılacak olursa bir toplumda okunan kitap o toplumun hem kültür algısında genişlemeyi sağlamakta hem de toplumun eğilimlerinin tespiti hakkında imkânlar sunmaktadır. Dile getirmeye çalıştığımız bu gerekçeler edebî kitapların okunması yönünde 18. yüzyıl Trabzon'unda toplumun bu yöndeki eğilimlerinin tespiti ve insanlar arasında sosyal dengenin önemli unsurlarından sanatsal kuralların tebarüzü açısından oldukça dikkat çekicidir. Dikkat çekici olan bir başka husus da Osmanlı Devleti'nde her alanda yenileşmenin başladığı 18. yüzyıl yanında coğrafi konumu üstünlüğü itibariyle Anadolu'nun en önemli liman kentlerinden biri olan Trabzon'da dönem içerisinde edebî bir ekolün oluşmasına yönelik hangi yazarlara ait edebî kitapların okunduğunun tespit edileceğidir. Zira biz buradan bir toplumun okuduğu edebî kitaplar nezdinde; hem fert kategorisinde bulunduğu konum hem de sanatsal ihtiyaçlarının tatmini noktasındaki okumaların ötesinde kültürel algıyı genişletmek için yapılan okumaları da tespit edebilmekteyiz. Tüm bu incelemeler hukuki, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan da zengin olup bir nevi dönemin mahkeme kayıtlarını yansıtan 55 kadı sicilindeki tereke kayıtlarına dayanmaktadır. Ölenin eşyalarının kadı gözetiminde tek tek fiyat ve adediyle birlikte kaleme alındığı tereke kayıtları toplumun her katmanındaki insanların tercihleri ve yaşam biçimleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle terekeler sadece iktisadî ve kültürel tarihimize değil toplumu oluşturan fertler açısından içerisindeki edebî kitaplar nezdinde toplumun eğilimlerini de göstermektedir.

\* Prof. Dr., KTÜ, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. tozturk61@gmail.com



Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Trabzon, Kadı Sicilleri, Tereke, Edebî Kitaplar

## SAHNENİN DIŞINDAKİLER’DE İSTANBUL MANZARALARI

Fazıl GÖKÇEK\*

### Özet

Bir İstanbul yazarı olan Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler* romanında Anadolu’da Milli Mücadele sürerken İstanbul’da yaşanan hayatı ve zihniyet dünyasını tasvir eder. Roman, adını romanın karakterlerinden olan ve Yahya Kemal’in düşüncelerini temsil eden İhsan’ın şu sözünden alır: “Orada (Anadolu’da) mücadele var, muharebe var. Mukadderatımız orada halledilecek! Asıl sahne orası. Biz burada maalesef sadece seyirciyiz. Sahnenin dışındayız.” Dolayısıyla İstanbul “sahnenin dışı”dır ve bu roman Tanpınar’ın dikkati ile bu dış sahnenin tasviridir. Bu bildiride Türk edebiyatında özellikle Milli Mücadele döneminde İstanbul-Anadolu karşıtlığı bağlamında İstanbul’un nasıl bir imajla yansıtıldığı hatırlatıldıktan sonra Tanpınar’ın bu sahnenin dışını nasıl tasvir ettiği gösterilmeye ve bu tasvir yorumlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Sahnenin Dışındakiler, İstanbul

---

\* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.



## KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞEHİR VE KIR KARŞILAŞTIRMASI

Namık AÇIKGÖZ\*

### Özet

Klasik Türk şiirinde duygu, imge kurgulaması ve kelime hazinesi, şehir merkezlidir. Geniş bir tabirle klasik Türk şiirinin bir şehir şiiri olduğunu söylemek mümkündür. Şehir şiirinin karşısında ise kırsallığın ağır bastığı bir şiir geleneği vardır. İki şiir geleneği, şiir tekniği bakımından benzer teknikleri kullanırsa da imge kurgulamasında ve kelime hazinesinde farklılaşan bir nitelik ve özellik gösterir. Fakat bu iki gelenek birbirinin karşıtı değil, tamamlayıcıdır. Klasik şiirde duygu, haslet, nitelik işleme ve mazmun/imge kurgulaması, şehir beşerî ilişkilerinde olduğu gibi daha girift ve daha inceliklidir. Kısacası, kelime işçiliği daha çok düşünülerek kurgulanmıştır; kır sosyal zeminli şiir, doğaçlama veya doğaçlamaya yakın kurgulama ile söylenmiş ve başarısını bu ânî olmaya borçludur. Kır-şehir farklılığı, kilim ve halıdaki motiflerde de görülür. Kırsal kesimi yansıtan kilim motifleri, yoğun işçiliği ve hassas çizgi zihniyetine dayanmadığından düz ve kırıktır. Bunun yanında şehri yansıtan halı motifleri, yoğun işçiliği ve hassas çizgi zihniyetine dayandığından, eğri ve dairesel çizginin hâkim olduğu motiflerdir. Benzer farklılık, kırsal yansıtan türkülerle, şehri yansıtan şarkıların nota, ritm ve kompozisyon farklılığı gösteren şarkılar arasında da vardır. Kilim-halı ve türkü-şarkı arasındaki farklılık mental bir farklılıktır ve bu farklılık insan davranışlarına da görülmüştür ki, “kırsal”ı “kenar” ile tesmiye eden Nâbî, 17. asırda, Kenârın dilberi, nâzûk de olsa nâzenîn olmaz diyerek bu davranış farklılığına dikkat çekmiştir. Kırsallığın yansıdığı şiirde kuşların hep konduğu pınar çok zikredilirken, şehri yansıtan şiirde, havuzlar zikredilir. Daha geniş bir tespitle klasik gelenek şairlerinin tabiat ile ilgili kurgulamalarında bağ-bağçe, çemen, lâlezâr, gül-zâr, gülistan gibi kelimeler, mekân itibarıyla şehre ait mekânlardır. Şairler imge kurgulamalarında pastoral zevk için bu mekânlara ait kelimeleri kullanırlar. Bu tespitler çerçevesinde klasik şiirde kırsallık-kentsellik mukayesesi yapılırken, insan tipolojisine bağlı davranışlar ve mekân merkezli bir mukayese yapılmalıdır.

\* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.



KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA İSTANBUL'A HAS İKİ MANZUM TÜR:  
SÂHİLNÂMELER VE MESÂİRLER

Yunus KAPLAN\*

Özet

Divan şairleri sanatlarını şekillendirirken içinde yaşadıkları coğrafyaya kayıtsız kalmamışlar, çeşitli vesilelerle yerleşim yerlerinin sahip olduğu bazı özellikleri şiirlerine aksettirmişlerdir. Bu kullanımlar neticesinde klasik Türk şiirinde şehrengiz, biladiyye, sahilnâme ve mesair gibi şehirleri konu edinen bazı nazım türleri doğmuştur. Klâsik Türk edebiyatında şehirleri konu edinen nazım türleri içinde yer alan ve özellikle 18. yüzyıldan itibaren örneklerine rastlanan sahilnâmeler ve mesâirler, sadece İstanbul hakkında kaleme alınmalarıyla şehirlerle ilgili yazılmış diğer nazım türlerinden farklılık gösterir. Bu yüzden bu iki nazım türünü, İstanbul'a özgü bir tür olarak tanımlamak mümkündür. Örneklerine az rastlanan bu iki tür ise sahip oldukları muhteva ile birbirlerine büyük bir benzerlik gösterirler. Sâhîlnâmeler, sadece İstanbul Boğazı'nı ve Boğaz'ın iki yanındaki sahillerin, yerleşim beldelerinin ve iskelelerin çeşitli özellikleriyle anlatıldığı manzumelerdir. Klasik Türk şiirinde yazılmış olan sâhîlnâme sayısı son derece sınırlı olup şimdilik Fennî, İzzet Efendi ve Derviş Hilmî Dede'nin bu türde eser sahibi olduğu bilinmektedir. Mesairler ise İstanbul'daki mesire yerleri ve bunların sahip oldukları çeşitli özellikleri dile getiren manzumelerdir. Sahilnâmeler gibi mesair türündeki eser sayısı da edebiyatımızda sınırlı olup şimdilik Vahyî-zâde Şeyh Feyzullah Efendi ve Hıfzî'nin olmak üzere bu türe ait sadece iki örnek elimizdedir. Klasik Türk edebiyatının renkli ve ilgi çekici bir türü olan ve muhtevaları itibarıyla diğer türlerden farklılık gösteren bu iki türde de İstanbul'un sahip olduğu tabîî, coğrafi ve tarihî birtakım özellikler üzerinde durulmuştur. Şairler bu özellikleri dile getirirken sanatlı söyleyişlerle birlikte çeşitli mazmunlar ve edebî sanatlardan da istifade ederek okur zihninde farklı muhayyilelerin inkişafına ve edebî zevkin teminine zemin hazırlamışlardır. Böylece hem içinde yaşadıkları coğrafyaya kayıtsız kalmamışlar hem müşahede ettikleri güzellikleri şiirlerine aksettirmişler hem de örneğine nadir rastlanan bu türleri tercih ederek şairlikleri üzerinden hünerlerini sergilemişlerdir. Bu bildirimizde edebiyatımızda örneğine az rastlanan ve sadece İstanbul'u konu edinen sahilnameler ve mesairlerin şekil ve muhteva

\* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
yunuskaplan80@mynet.com.



özellikleri üzerinde durulacak, bu türlere ait eldeki mevcut metinlerden hareketle İstanbul'un bu metinlerin yazıldığı dönemdeki sahip olduğu çeşitli özellikleri hakkında birtakım değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, İstanbul, Biladiyye, Mesair.

## ŞEHİRLER İÇİNDE BURSA ŞAİRLER İÇİNDE TANPINAR

Mehmet NARLI\*

### Özet

Bu çalışmanın temel problemi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Bursa'da Zaman adlı şiirindeki şehir idrakidir. Ancak Tanpınar'ın şiirindeki bu idraki şehir ve şiir bağlamında konumlandırabilmek, niteliklerini belirleyebilmek için aynı dönemde yazılan diğer şehir şiirlerine bakılmaktadır. Esas itibariyle bir şiir çözümlemesi olan çalışmada genel ilkeleri “dış bağlam”, “görsel-sessel sitemler” “söyleyen özne”, “söylenen varlık”, “dil düzeyleri “ olarak belirlenen geliştirmeye çalıştığımız bir yöntem uygulanmaktadır. Dönem içinde yazılan birçok şiirin tek katmanlı; Tanpınar şiirinin ise en az üç katmanlı bir anlam yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çözümleme ile mekan-insan ve tarih arasındaki anlam ilişkilerinin kökenlerine dair sonuçlara ulaşmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanpınar, şehir, şiir

---

\* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi. mnarli@balikesir.edu.tr



## ŞEHİR TARİHÇİLİĞİ GELENEĞİNDE HATİB EL-BAĞDÂDÎ'NİN BAĞDAT TARİHİ (TÂRİHU BAĞDÂD)

Mustafa HİZMETLİ\*

### Özet

İslam kültür ve medeniyetinde ortaya çıkan tarih yazıcılığı içerisinde şehir ve bölge tarihlerinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu alandaki eserler genellikle ele aldıkları şehir veya bölgenin coğrafi durumu, fetih şartları ile buralarda yaşayan önemli şahsiyetlerin biyografiler hakkında bilgi verir. Bu yönüyle şehir tarihleri siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapının yanı sıra dini ve sivil mimari eserleri de içeren zengin maddi medeniyet mirasıyla ilgili de bol malzeme sunar. Mekke, Medine ve Kudüs gibi bazı şehirlerin İslam kültürü içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olması, Kur'an ve hadislerde anılması, Sahâbe ve tabiilerin sözlerinde geçmesi, bazı peygamberler veya Sahâbilerin buralarda yaşamış ve kimi önemli şahsiyetlerin buralarda yetişmiş olması bu şehir veya beldelerin faziletine dair eserler yazılmasına ve şehir tarihçiliğinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Fetih şartlarının korunması, gayri müslim unsurların kendi dinlerinde kalmalarına karşılık ödedikleri cizye ile topraklarından alınan haraç vergilerinin tespiti, eski ve yeni yerleşim birimlerinin düzenlenmesinde gözetilen esaslar şehir ve bölge tarihlerinin yazılmasına yol açan unsurlar arasındadır. Bu türün ilk örnekleri olan eserler bugün mevcut değilse de eserleri günümüze ulaşan sonraki dönem müellifleri tarafından iktibas edilerek muhafaza edilmiştir. Bir şehrin meşhurlarına göre düzenlenen ricalü'l-hadis kitapları şehir tarihi yazımının özellikle biyografi alanında malzemesinin genişlemesine yardımcı olmuştur. Hadis ricaline dair kitaplar diğer ilim dallarıyla ilgili biyografilerin şekillenmesine katkıda bulundu ve şehirdeki kültürel faaliyetleri takip etmeye imkân vermiştir. Bu alanda yazılmış en hacimli eserlerin başında biyografilere geçmeden önce ait oldukları şehrin topoğrafyası, kuruluşu ve tarihine dair ayrıntılı bilgi veren Hatîb el-Bağdadî'nin *Târihu Bağdad*'ı ile İbn Asâkir'in *Târihu Medineti Dimaşk*'ı gelmektedir.

\* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi.



## 18. ASIRDA ANKARA 'NIN TARİHİNİ YAZAN ŞAİR RÂZÎ VE ANKARA 'YA BAKIŞI

Mustafa ERDOĞAN\*

### Özet

Tarihte ilk defa VIII. asırda Müslümanlarla tanışan, XI. asırdan itibaren de Türklerin hakimiyetine giren Ankara; Selçuklu ve Osmanlı döneminin hem önemli bir savunma ve idare merkezi hem de bir ticaret mekânıdır. Kimi zaman gelişerek büyüyen, hatta XVI. asırda 2200 haneli, XVII. asırda 45.000 nüfuslu büyük bir şehir olan Ankara, kimi zaman da isyanlar ve savaşlar sonucu küçülmüş, fakirleşmiştir. Daha Anadolu Selçukluları devrinde Bedî, Muhyevî, Mahmud-ı Engürüvî gibi şairlerin toplandığı bir yer olan Ankara'da İslam öncesi ve sonrasında kalan birçok tarihî eser bulunmaktadır. Tabii ki şehrin kimliğinde Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin ve Bayramîliğin çok ayrı bir yeri vardır. Ankara'nın tarihî ve kültürel açıdan bir İstanbul, Bursa, Edirne ile karşılaştırılması mümkün değildir. Ancak buna karşılık Ankara'yı "antik dönemden kalma bir küçük kasaba" yahut Cumhuriyet'le doğmuş "mabetsiz bir şehir" veya yüzünü Batı'ya dönmüş, İslam'a mesafeli yeni Türk devleti tarafından kurulmuş kutsal bir şehir olarak da görmek bize göre doğru değildir. Ankara, yaklaşık bin yıllık bir Türk-İslam beldesidir. Onun tarih, kültür ve sanat açısından zenginliği ilgilenenlerin malumu olduğu gibi, yapılacak yeni araştırmalarla daha da iyi ortaya çıkacaktır. Biz bu bağlamda 18. asırda yaşamış ve Ankara'yla ilgili bize ciddi bilgiler aktaran sırlı bir şairden, Râzî'den, onun şiirlerinden ve Ankara'ya bakışından söz etmek istiyoruz.

\* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. merdogandr@gmail.com





## AHMET DURSUN NATİKİ DİVANINDA ERZURUM TEMASI

Abdulkadir ERKAL\*

### Özet

Asıl adı Ahmed Dursun olan Nâtikî, Ardahan'ın Dedegül köyünde H.1199-M.1785 yılında doğmuştur. On beş yaşına kadar köyünde okumuş, sonra Kars'ta tahsiline devam edip Kars müftüsü Hacı Süleyman Efendi'den icazet almıştır. 1817 yılında 33 yaşında iken Erzurum'a gelen Nâtikî, burada Lala Paşa Camiinde vaaz etmeye başlamış ve Karanlı Vaiz Dursun Efendi diye tanınmıştır. Abdulmecid'e sunduğu iki eserinden dolayı kendisine maaş bağlanmış ve Erzurum'a müftü tayin olunmuştur. On bir sene müftülük yaptıktan sonra 1857'de azledilmiştir. Azlinden sonra ölümüne kadar hayatını seyahatle geçiren Nâtikî, tekrar Erzurum'a dönmüş ve 1863 tarihinde de vefat etmiştir. Ömrünün büyük bir bölümünü Erzurum'da geçirmiş olan Nâtikî, Erzurum'un o döneme ait toplum ve siyasi yapısını şiirlerine de yansıtmıştır. Erzurum medreselerindeki eğitim şeklinden, Erzurum'da görev yapan vali ve paşalara hatta siyasi olaylara kadar gelişmeleri bazen eleştirel bazen de gözlemci bakış açısıyla yansıtmıştır. Bunun yanında bir gazelinde de Erzurum'un mevsimsel olarak yaşamış olduğu alışlagelmiş sert kış şartlarından dem vurarak, önceki senelere göre daha hafifi geçen kışın insanlar üzerindeki şaşkınlığını dile getirmiştir. Bu çalışmada Nâtikî'in divanında yer alan Erzurum şehri ile ilgili temalar, kişiler ve olaylar tespit edilerek değerlendirmeye çalışılacaktır.

\* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi. Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
abdulkadirekal@gmail.com



## ÖLÜMSÜZLÜĞÜ ARAMA YOLUNDA ÖNEMLİ BİR DURAK VE SAHTE BİR CENNET: ŞEHİR

Ahmet KANKAL\*

### Özet

Bu tebliğin ana düşüncesi, cennette yaratılan ve işlediği hatadan ötürü buradan çıkarılan(indirilen) insanın tekrar cennete dönebilmek, o da olmazsa yaşadığı yeri cennete çevirebilmek uğruna gerçekleştirdiği bu yalan ve fani dünyadaki faaliyetlerini dile getirmek; gerçek cennet ile sahtesi olarak ele aldığımız şehir arasındaki ortak yönleri hatırlatmaktır. Cennet, taşıdığı anlam, bulunduğu âlem ya da düzlem, yine içerisinde yer alanların anlatımı itibariyle ilahiyatçıların ve felsefecilerin ilgilendiği bir konu ya da mekân olabilir, ancak insanın ilk yaratıldığı ve son gideceği mekân olması açısından, en önemlisi de insanın bulunduğu ve bulunacağı yer olmasından ötürü tarihçileri de coğrafyacıları da ilgilendirebilir, hatta ilgilendirmelidir. Öte yandan şehir tarihi ve tarihçiliği sadece bir yerleşim mekânında insanın ürettiği ve meydana getirdiği soyut ve somut değerleri incelemek, anlamaya çalışmak ve yazıya aktarmak olarak değerlendirilmemelidir. Bilinen ve görünenin ötesine geçip, başlangıcın nasıl şekillendiğine, beklentinin ne olduğuna ve sonucun nereye varacağına dair fikirler ileri sürmek, tartışmak, sonucu soyut ve somut ifadelerle akademik dünyanın gündemine taşımak da şehir tarihi ve tarihçiliği içerisinde düşünülmelidir. Zira başlangıcın cennette oluştuğunu düşünen ve sonun da cennet olması için elinden geleni ardına koymayan insan için tahayyül ve tasavvur çok önemlidir, hem de öyle önemlidir ki, düşünüp yaptıkları kaderi olmakta ve kaderini kendi elleriyle soyuttan somuta çevirmektedir.

---

\* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.  
ahmetkankal@gmail.com



## ESKİ TÜRKLERDE YERLEŞİK KÜLTÜR VE YURT/TÜRKEVİ

Salih YILMAZ\*

### Özet

Türkler tarih sahnesine çıktığı andan itibaren sahip oldukları konargöçer yapı konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bazı bilim insanları Türklerin sık sık yer değiştirmelerinden dolayı yerleşik bir kültüre sahip olmadıklarını öne sürmektedir. Türklerin yerleşik kültürünün Oğuzlarla birlikte başladığı öne sürülerek Selçuklu Devleti üzerinden durulmuştur. Fakat başta Rusların yaptığı arkeolojik kazılarda Türklerde şehir hayatının olduğunu fakat bu hayatın sahip oldukları ekonomik uğraştan dolayı doğa ile bütünleşik bir yapı içerdiği anlaşılmaktadır. Türkler hayvancılıkla yoğun olarak işgal etmelerinden dolayı konargöçerliğin vazgeçilmezi olarak nitelendirilen “Yurt/Türkevi/kara uy” kültürü gelişmiştir. Türklerin evi olarak nitelendirilen bu evlerin tercih edilmesinin ana sebebi ise çabuk kurulup taşınabilir olmasıydı. Türkler bu evleri yerleşik kültürün önemli unsuru olarak kullanmışlardır. Bu bildirimizde Türklerde yerleşik kültürün önemli bir unsuru olan “Yurt/Türtkevi/kara uy” anlatılacaktır.

Anahtar kelimeler: Orta Asya, Türklerde şehir, kara uy, Türkevi, çadır, konargöçer.

---

\* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.  
salihyilmaz76@gmail.com



## BİR GEZGİNİN GÖZÜNDEN 1950'LERİN BAŞINDA HATAY

Şemsettin ÇELİK\*

### Özet

Bu çalışmada, Erzurum'da çıkan 1953 tarihli Hakimiyet gazetesinde yayınlanan bir yazı dizisinden hareketle, 1950'lerin Hatay'ı anlatılmaya çalışılacaktır. "Hatay Notları" adlı bu yazı dizisi, Muzaffer Yenen tarafından kaleme alınmıştır. Hakkında fazla malumat sahibi olmadığımız yazar, İstanbul-Rodos-İskenderun arasında yapmış olduğu deniz yolculuğu sonunda gelmiş olduğu İskenderun'da, Hatay'ı da gezmeye karar verir. İşte adı geçen notlarını da, bu gezi sırasında kaleme alır. İlk önce Antakya'dan başlamak üzere, Hatay'ın ilçelerini gezer. Antakya'dan Reyhanlı'ya, Reyhanlı'dan Kırıkhan'a, Kırıkhan'dan İskenderun'a geçer. Gezginin, 1950'lerin Hatay'ı hakkında verdiği bilgiler, bize 1940'ların Hatay'ı ile Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmadan önce Fransız idaresi altındaki şehri mukayese etme imkânı sunmaktadır. Yazarın, 20 Ocak 1953 tarihinde başladığı iki günlük kısa Hatay gezisinde, o dönemin Hatay'ı hakkında vermiş olduğu güncel bilgiler, bizim için çok değerli ve önemlidir. Belki daha da önemlisi belgesel niteliğindeki bu yazı dizisinin, bundan 65 yıl önce, Hatay'dan yüzlerce kilometre uzakta bulunan Erzurum'daki bir gazetede yayınlanmış olmasıdır. Bu çalışmadaki amacımız, adı geçen yazı dizisinden hareketle 1950'lerin başında Hatay'ın, tarihî, kültürel, sosyal, ekonomik, ticarî, sanayî, ulaşım vb. yönlerden, şehir yaşamını ortaya koymaktır. Böylece Hatay'ın 1950'lerden önceki ve sonraki gelişim seyri hakkında karşılaştırma fırsatı sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Antakya, İskenderun, Amik Ovası, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Yaşam.

\* Yrd. Doç. Dr. Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.  
semseddincelik@hotmail.com



## HÂRİZMŞAHLAR DÖNEMİNDE TABİİ MÜDAFAA UNSURU OLARAK CEYHUN NEHRİ

Meryem DOYGUN\*

### Özet

Ceyhun Nehri XIII. yüzyılın büyük Türk-İslâm İmparatorluğu olan Hârizmşahlar için oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim imparatorluğun başkenti Gürgenç'in Ceyhun Nehri'nin kıyısında bulunması Hârizmşah sultanlarının hemen hepsi tarafından askerî bir avantaj olarak telakki ve tatbik edilmiştir. Ceyhun Nehri ileriye geçişi engellediği gibi büyük kanallar ve suyolları ile Hârizm sahasını düşman kuvvetlerin istilalarından masun kılmıştır. Lüzum görüldüğü takdirde Ceyhun Nehri'nin bentleri açılarak düşman kuvvetlerinin geçiş yolları sular altında bırakılmış ve müdafaa tedbirleri için zaman kazanılmıştır. *Böylece nehir ordunun bir neferi gibi stratejik parçası haline gelmiştir.* Ceyhun Nehri'nin bu tabii barikat keyfiyeti Hârizmşah sultanlarının dikkatini celbetmiş ve düşmanlarına karşı askerî bir unsur olarak kullanılmıştır. Bu haliyle Ceyhun Nehri Hârizmşahlar döneminde *coğrafyanın askerî bir unsur* haline gelmesini ve kimi zaman da savaşlarda mütearrızlara karşı üstünlük sağlanmasını mümkün kılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ceyhun Nehri, Hârizmşahlar İmparatorluğu, Atsız, Sultan Tekiş, Sultan Alâeddin Muhammed.

---

\* Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.



## NERGİSÎ'İN ESERLERİNDE MEKÂNIN İZDÜŞÜMÜ

Bahir SELÇUK\*

### Özet

17. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Nergisî, münşi, şair ve hattattır. Saraybosna'da eğitimini tamamlayan Nergisî, İstanbul'a gelip Kafzâde Feyzullah Efendi'ye intisap eder, ondan mülâzemet alır. Müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunur. Revan Seferi'ne gidecek orduya vakanüvis olarak atanır fakat ordu İzmit'e yaklaşırken Gebze civarında atından düşerek hayatını kaybeder (1044/1635). Sanatlı nesrin en önemli temsilcilerinden biri olan Nergisî'nin edebiyatımızda türünün tek örneği olan mensur *Hamse*'sinde ve bazı şiirlerinde başta Saraybosna, İstanbul ve Edirne olmak üzere çeşitli şehirlerin; köprü, kahvehane, ırmak gibi çeşitli mekânların tasvir ve tavsiflerinin yapıldığını görürüz. Eserlerinde zaman zaman kendisinin de ifade üzere "gözlem ve deneyim"lerinden üst seviyede yararlanan Nergisî'nin eserlerinde mekân tasvirleri, mekân-insan münasebetleri dikkatleri çekmektedir. Sözelimi memleketi Saraybosna için yazmış olduğu "Saray" redifli kasidesine, Saraybosna'dan ve oradaki dostlarından ayrı olmanın verdiği hüznü dile getirerek başlar. Nergisî'nin iç dünyasını yansıtmaya açısından da önem taşıyan bu şiirde şehir, soyut olarak değil mekân-insan bağlamında canlı bir biçimde işlenir. Bu bildiri kapsamında Nergisî'nin eserlerindeki mekân çeşitleri, bu mekânların tasvir ve tavsifleri, mekân-insan ilişkileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nergisî, mekân, insan, tasvir, tavsîf.

\* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
bahirselcuk@gmail.com



## KONYA'NIN İLK MUHTARLARI VE KONYA'DA MUHTARLIK TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Hüseyin MUŞMAL\*

### Özet

Sultan II. Mahmut döneminde, Osmanlı Devleti sosyal, ekonomik ve idarî alanlarda gerçekleştirilen ıslahatlar neticesinde, modern öncesi dönemlerdeki teşkilat ve kurumlar işlevlerini büyük oranda yeni kurum ve kuruluşlara devretmeye başlamışlardır. Bunlar arasında 1829 yılında İstanbul'da, 1833 yılında Kastamonu'da kurulmuş olan muhtarlık teşkilatı da bulunmaktadır. İstanbul ve Kastamonu'daki örneklerinden sonra Sultan tarafından gönderilen talimatlarla teşkilatın Anadolu'da diğer şehirlerde kurulması istenmiştir. Muhtarlar, görev alanları ve sorumlulukları açısından, modern öncesi dönemde daha etkin olan ayan, imam vs gibi başka görevlilerden elde ederek oluşturdukları yeni hâkimiyet alanları ile modern devletin getirdiği ve gerektirdiği yeni sorumluk ve görevlerinin etkisiyle devlet nazarında halkın ve halk nezdinde devletin temsilcisi olma yolunda mesafe kat etmişlerdir. Muhtarlığın bir teşkilat olarak Anadolu'da kurulması önerildiği dönemlerde teşkilatın Konya Vilayeti'nde kurulması süreç ve özellikleri açısından Türkiye topraklarında erken ve önemli bir örnektir. Tebliğimizde teşkilatın Konya Vilayeti'ndeki tesisi örneklerle ele alınacaktır. Günümüzde, özlük hakları ve maaşları iyileştirilen muhtarlar, ülkemizde geçmişe nazaran daha popüler bir teşkilat haline gelmiştir. Bu teşkilatın kökenleri ile ilgili yapılacak değerlendirmeler muhtarlığın kaldırılmasının tartışılmaya başladığı son günlerde bu tartışmalara da katkı yapacaktır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Muhtarlık Teşkilatı, Sultan II. Mahmut, Osmanlı.

\* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.



## ORTAÇAĞ KAYNAKLARINDA ÜSKÜDAR

Abdullah KAYA\*

Üsküdar, Anadolu yarımadasının çok eski bir yerleşkesidir. İsim olarak da Üsküdar'ın mazisi Roma'ya dayandırılarak; Roma İmparatorluğu döneminin askeri birliklerden olan “Scutarii” ve buradaki “Skutarion” askeri kışlasından geldiği düşünülmektedir. Bizanslılar döneminde ise kıymetine binaen “Altınşehir” anlamına gelen “Hrisopolis” ismi verilmiştir. Üsküdar, XII. yy'dan itibaren daha çok “Skutarion” olarak tanınmaya başlamıştır. Bizans döneminde İstanbul'a gelen Geoffroy de Villehardouin, İstanbul'un Zaptının Tarihi (Histoire de la conquête de Constantinople) adlı kitabında bu semt için “Escutaire” sözcüğünü kullanmış ve bu sözcük Fransızca kaynaklarda sık sık tekrarlanmıştır. Roma dönemine dayandırılan “Skutarion” ismi zamanla “Üsküdar” şekline dönüşmüştür. Üsküdar, Bizans İmparatorluğu döneminde başlayan Haçlı seferlerinde özellikle Avrupa'dan İstanbul'a gelip karşıya geçmek isteyen Haçlılara ev sahipliği yaptığı gibi IV. Haçlı Seferi ile Haçlıların İstanbul'da yaptığı talan ve tahribattan da payına düşeni almıştır. İstanbul'un fethinden önce Bizans döneminde Türklerin İstanbul önlerine gelip ilk olarak iskân etmeye başladıkları yerlerin başında da Üsküdar'ı sayabiliriz. Yukarıda saymaya çalıştığımız bilgilerin bir kaynağını da Seyahatnameler oluşturmaktadır. Seyahatnâmeler, seyyahların gezip gördüğü belli bir coğrafi alana ve tarihsel döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri metne aktardığı yazılardır. Seyahatnâme, Sefername ve anı kitapları, bir coğrafyanın, bir ülkenin veya bir şehrin tanınmasında önemli tarihsel kaynaklardır. Bu eserleri kaleme alanlar, gezip gördükleri yerleri gerek tarihî ve kültürel açıdan gerekse sosyolojik açıdan kendi bakış açılarıyla görerek izlenimlerini aktarırlar. Avrupa'da özellikle 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan ve Doğu ve Osmanlı İmparatorluğuyla ilgili seyahatnameler kaleme alan seyyah, tarihçi, diplomat bilim adamı ve diğer mesleklere mensup kişilerdir. Batı'da seyahatnâme türünün ilk örnekleri arasında Roma Cumhuriyeti döneminin Yunan tarihçi, coğrafyacı ve filozofu olan Strabon ve ünlü Yunan gezgin ve coğrafyacı Pausanias gibi coğrafyacıların Antik Çağ ülkelerinin halkları ve inanışları üzerine yazılan kitapları sayılabilir. Marco Polo'nun 13. yüzyılın sonlarına ait gezi yazıları ise, belirli bir edebi

\* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. zaravi58@hotmail.com





düzeıı olan ilk seyahatnâmedir. Biz bu çalışmamızda seyahatnameler başta olmak üzere Ortaçağ kaynaklarında Üsküdar hakkındaki bilgileri bir çatı altında toplamaya çalışacağız.

## HENRY MORTON'UN "KAHİRE'DEN İSTANBUL'A ORTADOĞU'YA SEYAHAT" ADLI ESERİNDE İSTANBUL

Cavid QASIMOV\*

### Özet

Henry Kanova Vollam Morton, ünlü İngiliz gazeteci ve seyyahıdır. 1930'lu yıllarda, Yakın ve Orta Doğu ülkelerine (Mısır, Filistin, Irak) seyahatleri sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Adana, Tarsus, Konya, İzmir ve İstanbul gibi tarihi ve kültürel bakımdan çok zengin birikime sahip olan şehirlerinde bulunarak modern Batı ülkeleri okurları için çok ilginç bir seyahatname hazırlamıştır. Seyahatname'nin İstanbul şehri ile ilgili kısmında İstanbul'un Roma, Bizans, Osmanlı ve Modern Türkiye Cumhuriyeti'ndeki konumu ve sahip olduğu tarihi ve kültürel mirasla ilgili tafsilatlı bilgiler vermiştir. Bildiride, Henry Kanova Vollam Morton'un "Kahire'den İstanbul'a Ortadoğu'ya Seyahat" eserinde İstanbul şehrinin tarihi ve kültürü ile ilgili verilen bilgiler genel hatları ile irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Henry Kanova Vollam Morton, İstanbul şehri, Seyyah

---

\* Doç. Dr., Azerbaycan Bilimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Bölümü.  
cavidahmedoglu@gmail.com



## ORTAÇAĞ TÜRK-İSLAM ŞEHİRLERİNDEN OLAN BERDE’NİN SOSYAL, KÜLTÜREL VE SANATSAL YÖNÜ

Beşir MUSTAFAYEV\*

### Özet

Ortaçağ Kuzey Azerbaycan şehirleri içerisinde sosyal, kültürel ve iktisadi yönden gelişen Berde, kısa zamanda herkesin uğrak yeri olmuştur. Özellikle Hz. Ömer döneminde İslam’ın bölgeye girişiyle kültür, sanat, ilim ve edebiyat alanlarında değişiklik ve gelişme oldu. Came Camii, İmamzâde Camii, Aksadan Baba Türbesi, Behmen Mirza Türbesi, Güloğlular Türbesi ve Nüşabe Kalesi en önemli İslam dönemi mimari abideleridir. Kadim tarihe sahip Türk medeniyeti, ta Orta Asya bozkırlarında doğmuş, Kafkaslarda geliştirilmiş ve Anadolu’ya kadar uzanarak uygar bir seviyeye gelmiştir. Tüm bu Türk toprakları birçok kültürlerin merkezi olmuştur. İşte o zamandan günümüze kadar Türk kültürü cihan tarihi önünde medeniyet alanlarında olağanüstü bir düzeye ulaşmıştır. Bu sebeple çalışmamızda, Berde’nin Ortaçağ’da hem Kuzey Azerbaycan’a hem Arran yöresine hem Kafkaslar’a hem de Türk-İslam Dünyasına sosyal, kültürel ve sanatsal bağlamında sağladığı değerler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kafkasya, Kuzey Azerbaycan, Arran, Berde şehri, Ortaçağ.

\*Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. besirmustafa@gmail.com.



## AĞIZ VERİLERİNİN ŞEHİR TARİHİ ARAŞTIRMALARINA KATKISI

İdris Nebi UYSAL\*

### Özet

Kısaca “*aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü konuşma dili*” olarak tanımlanan ağızlar, yalnızca bir yörenin konuşma özelliklerine dair bilgiler vermez. Genellikle yaşlı ve yöreyi iyi tanıyan kaynak kişilerden derlenen metinler içerik ve dil kullanımı yönüyle değerlendirildiğinde, bunların derleme sahasının muhtelif özelliklerine dair malumat da içerdiği görülür. Bu metinlerdeki dilsel ve kültürel veriler; araştırmacılara yörenin tarihi, kültürü, etnik yapısı, sosyal ve ekonomik durumu gibi pek çok konuda resmî kayıtlarda yer almayan veya onları teyit eden bilgiler sunar. Bu bilgilerin, genelde Anadolu’nun özelde ise bir yerleşim biriminin iskân ve kültür tarihine ilişkin belirsizlikleri gidereceği de muhakkaktır. Bugüne kadar genellikle dil ve folklor araştırmacıları tarafından ele alınan ağızların, sosyal bilimlerin diğer şubelerine de önemli katkılar yapacağı unutulmamalıdır. Bu bildiri de önce disiplinlerarası çalışmaların önemi vurgulanacak; ardından ağızlardan elde edilen malzemelerin genelde sosyal bilimlere, özelde ise tarih ve şehir tarihi araştırmalarına katkısı üzerinde durulacaktır. Konuyu somutlaştırmak amacıyla yapılan çalışmalardan birtakım örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ağızlar, Sosyal Bilimler, Şehir, Tarih

\* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, uysal.idrisnebi@gmail.com.



## ESTETİK BİR ŞEHİR TARİHİ OLARAK MİR'ATÜ'L-FEVÂİD FÎ TERÂCİMİ MEŞÂHİRİ ÂMİD

Mustafa Uğurlu ARSLAN\*

### Özet

Şehirler, mekânların yazdığı tarihlerdir. Bir şehri tanımak zaman zaman insanlık tarihini tanımakla eşdeğer görülmektedir. Kadim zamanlardan beri farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olan Diyarbakır; siyâsî, ticârî ve edebî açıdan bakıldığında bir kültür ve sanat şehri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple şehir, içerisinde mûsikî, mimarî ve edebiyat gibi sanatın farklı alanlarında çok kıymetli eserleri barındırmaktadır. Diyarbakır'ın geçmişten günümüze tevârüs eden kültürel mirasını geleceğe aktarmak için Alî Emîrî Efendi, Mir'atü'l-fevâid Fî Terâcimi Meşâhîri Âmid adlı eserini kaleme almıştır. Eserde, bir taraftan unutulmuş ya da kıymeti tam olarak bilinmeyen yazar, şair ve âlimlerin isim, eser ve kabirleri hakkında bilgiler verilirken diğer taraftan da şehrin önemli mekânlarının tarihî seyir içerisindeki değişim ve gelişimi hakkında dikkate değer malumatlar yer almaktadır. Bu çalışmada Mir'atü'l-Fevâid adlı eserin şehir tarihi ve tarihçiliği açısından önemi ele alınmıştır. Özellikle, eserin dipnotlarında şehrin tarihi, mimarî yapısı, şehirde icra edilen sanatlar ile ilgili bilgiler ve çeşitli sanatların icra edildiği mekânlara dair malumatların yer alması eseri aynı zamanda estetik bir şehir tarihi olarak değerlendirmemizi sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, şehir, şehir tarihi, estetik, edebiyat, mimari, Diyarbakır.

\* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
mustafaugurlum@gmail.com



## XIX. YÜZYILDA BAKÜ’NÜN MUSİKİ HAYATI

Tahir ŞAHBAZOV\*

### Özet

Şehir kültürünün en önemli unsurlarından biri de şüphesiz müziktir. Eski ve ortaçağda şah saraylarında, sultan ve hanların ikametgahlarında ressam, nakkaş ve diğer sanatçılarla birlikte rakkas, müzisyen ve musikişinaslar da bulunmaktaydılar. Şehir meydanlarında düzenlenen çeşitli törenlerde müzik de yer almaktaydı, devlet başkanlarını vafeden musikiler çalınmaktaydı. Bu konuda Azerbaycan şehirleri de diğerlerden farklı değildi. Tarih boyunca Şuşa, Şamahı, Nahçıvan ve diğer Azerbaycan şehirleriyle birlikte Bakü de ülkenin müzik merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılda Kafkasya ve Doğu’nun en büyük ekonomi ve sanayi şehirlerinden birine dönüşmesi, Bakü’nün kültürel ve musiki hayatını son derece kaynar ve rengârenk hale getirmiştir.

---

\* Doç. Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Arkeoloji ve Etnografi Enstüsü.



## LÂLE DEVRİ'NDE İSTANBUL'UN MESİRE YERLERİNDEN SÂDÂBÂD'A NEDİM'İN ŞİİRLERİNDEN BİR BAKIŞ

Hatice ÖZDİL\*

### Özet

Lâle Devri'nde yaşam şeklinin kısmen değiştiği, o günün şartlarına göre çok iddialı yeniliklerin toplumda kabul görmeye başladığı görülmektedir. Zevk ve eğlencenin artış gösterdiği, halkın mesire alanlarında birbiri ile kaynaştığı bir dönemdir. Bu sırada Kağıthane'de inşa edilen Sâdâbâd; hem gezmek, eğlenmek, dinlenmek, hem de sosyalleşmek için en sık tercih edilen, kalabalık bir kitlesi olan bir yer haline gelmiştir. 18. yüzyılın usta şairlerinden Nedîm, İstanbul sevgisi ve övgüsü ile dolu nice şiirler kaleme almıştır. Şaire göre İstanbul, paha biçilemez bir kıymette; sadece bir taşına bütün Acem mülkünün feda edilebileceği değerinde bir şehirdir. İki deniz arasında, bir sadef içerisinde iri bir inci tanesidir. Lâle Devri İstanbul'u denince akla ilk gelen yer Sâdâbâd, ilk şair ise Nedîm'dir. Günümüzde Nedîm ile Sâdâbâd neredeyse birlikte anılır olmuştur. Nedîm, yaşadığı devirde Sâdâbâd'ı görmeyi, şiirlerinde işlemiş olmayı bir şans ve ayrıcalık addeder. İranlı, meşhur Şehnâme şairi Firdevsî'nin Sâdâbâd gibi bir güzelliği görmediği için efsâneler anlattığını, Sâdâbâd gibi bir gerçek güzellik görseydi onlar yerine Sâdâbâd'ı anlatacağından bahseder. Sâdâbâd'ın güzelliklerinden, havasından, süslemelerinden, köşklerinden, havuzlarından ayrıntılarıyla bahsederken; okuyucu adeta bir cennet tasviri ile karşılaştığını düşünür. Şaire göre Sâdâbâd ancak cennetle kıyaslanabilir, havuzları kevser havuzudur, gülleri cennette bile yoktur. Bildirimizde, Lâle Devri'nde İstanbul'un en meşhur mesire alanlarından Sâdâbâd'ın Nedîm'in şiirlerinde nasıl işlendiğini göstermeye çalışacağız. Aynı zamanda birer tarih vesikası sayılabilecek şiirlerin bir kez daha gündeme getirilip konuşulmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Sa'dâbâd, İstanbul, Lâle Devri

\* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
ozdilhatice85@gmail.com



## BAĞDAT'IN KÜLTÜREL MİRASI VE SANAT ESERLERİ

Murat ÖZER

### Özet

Dicle ve Fırat nehirlerinin hayat verdiği Mezopotamya'nın, tarih boyunca birbiri ardınca uygarlıkların kurulup, yerlerini yenilerine bıraktığı Irak'ın gözbebeğidir Bağdat. Fırat'ın Dicle'ye en çok yaklaştığı yer olarak da anılan bu topraklarda Sümerler, Babilliler, Akadlar ve daha niceleri tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. İşte bu sebeple, Bağdat çevresinde kurulmuş bu uygarlıkların meydana getirdiği sanat ortamından ve yapıtlarından bahsetmek, kitaplara sığmayacak bir bilgi hazinesini ortaya sermek demektir. Sadece adını zikrettiğimiz bu uygarlıkların sanat yapıtlarını ve ortamını ortaya çıkartabilmek için, bugün çeşitli üniversitelerin bünyesinde bağımsız kürsüler oluşturulmuştur. Biz bundan dolayı bugün, Abbasiler tarafından kurulan ve Bağdat olarak isimlendirdiğimiz tarihi coğrafyadaki sanat eserlerini gündemimize alarak, çalışmamızı sınırlandıracağız. Mezopotamya'da büyük uygarlıkların kurulduğuna ilişkin bilgiler, yüzyılın başında yapılan arkeolojik araştırmalarla kesinlik kazanmıştı. Önce İngilizler ve Fransızların daha sonra da Almanların bölgede yaptığı kazı faaliyetleri Musul ve çevresinde Asur'lara ait olduğu düşünülen pek çok şehri ortaya çıkarmıştı. Bir süre sonra Bağdat'ın güneyinde gerçekleştirilen kazılarda efsanevi Babil şehrinin de izlerine rastlandı. Bu tip kazılar genellikle bölgede faaliyet yürüten batılı elçiler eliyle yapılıyordu. 1877 yılında Fransa'nın Basra'daki konsolos yardımcısı Ernest de Sarzec, Tello'da yaptığı kazılarda çeşitli yazılı tabletler ve heykeller buldu. M.Ö. 2450'lere tarihlenen yazılı tabletler bugüne kadar arkeolojik kazılarda tespit edilebilmiş en eski yazı örnekleriydi. O gün Sümerce olarak kabul edilen bu tabletlerin üzerine işlenmiş dil, günümüzde Sümerlerin bilinen en eski yazılı kültüre sahip medeniyet olduğunu göstermektedir.





## SEMERKAND ŞEHRİNİN TARİHİNDEN BİR PORTRE: YALANGTUŞ BAHADIR

Mehmet ALPARGU\*

### Özet

Yalangtuş Bahadır 17. yüzyılın birinci yarısında Astrahanlılar Sülalesinin hakimiyeti döneminde Semerkand ve Belh'te askeri ve idari yönlerden başarıyla hizmet etmiş seçkin bir devlet adamıdır. Başarıları sebebiyle kendisine atalık görevi verilmiştir. Hanlığın gerçekleştirdiği birçok sefere katılmış ve bu seferlerde gösterdiği cesaret ve kumandanlıktaki ustalığı ile takdir toplamıştır. Nakşibendi tarikatının Dahbedî koluna mensup olan Yalangtuş Bahadır, kendisine ikta edilen toprakların gelirleri ve yaptığı akınlar ile geniş ölçüde maddi kaynak elde etmiş, sahip olduğu maddi güç hemen hemen hanlığın hazinesine denk gelecek seviyeye ulaşmıştır. Yönetici olarak siyasi yönden de etkili bir konumda olan Yalangtuş Bahadır bu özelliği ile üç hanın tahta çıkışı sırasında aktif rol oynamıştır. Bütün bunların yanı sıra onu bugün hatırlamamıza yardımcı olan tarafı ise bayındırlık alanında gösterdiği gayret ve yaptırdığı eserlerdir. Semerkand'da yaptırdığı iki eser kültür tarihi bakımından oldukça önemlidir. Bu eserlerden birincisi Şirdâr Medresesidir. Kemerinde bulunan aslan figürlerinden dolayı aslanlı medrese olarak da bilinir. Mimarı Molla Abdülcabbar'dır. İkincisi ise Tilla Kârî Medresesidir. Şirdâr'dan on yıl sonra yapımına başlanmış olup Yalangtuş Bahadır'ın ölümünden sonra bitirilmiştir. Mescidinde zengin bezemeler bulunmakta olup, altınla kalem işi nakışlar uygulanmıştır. Bu yüzden altın işlemeli anlamında Tilla Kârî olarak isimlendirilmektedir. Her ikisi de Semerkand'ın en önemli meydanı olan Registan'da bulunmaktadır. Kendisi ölümünden sonra Dahbedî Nakşibendi şeyhi Kasanî'nin mezarının bulunduğu yere gömülmüştür. Özellikle SSCB'nin dağılması sürecinde yeni oluşan tarih anlayışı çerçevesinde Yalangtuş Bahadır'ın hatırası yeniden canlandırılmakta olup önemli asker ve kültür adamı olan Yalangtuş Bahadır ile ilgili çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve hatırasını yaşatacak faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

\* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi.



## DOĞU'DA ŞEHİR İMGESİ VE TARİHTEN BİR ÖRNEK: ŞEHR-İ AHMEDŞAHİ (KANDAHAR)

Orhan YAZICI\*

### Özet

Doğu toplumlarında devleti ifade eden önemli hâkimiyet sembollerinden birisi de başkent olan şehirlerdir. İktidarın güvenlik endişesiyle etrafını aşılması güç sur ve hendeklerle çevirdiği bu şehirler, içerisinde devleti simgeleyen saray ve askerî yapılar, inancı simgeleyen mabetler, ahalinin yerleşik olduğu mahalleler, gündelik hayatı kolaylaştırmak için kurulmuş çarşı-pazarlar, hamamlar, çeşmeler ve su kanalları ile bir bütündür. Gerek jeopolitik konumlarıyla gerekse siyasî güçleriyle öne çıkan bu şehirler, bünyesinde barındırdığı iktidarlar zamanla dağılsa bile öneminden bir şey kaybetmeden günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. İktidarı bünyesinde toplayan bu şehirlere, devletin kudretini de sembolize ettikleri için hükümdarlar tarafından ayrıca önem verilmiş, en gösterişli bina ve mabetler bu şehirlerde inşa edilmiştir. Hatta bazı hükümdarlar, zafer ve başarılarının bir nişanesi olarak bu şehirlerin hemen yanı başında kendi adlarına yeni şehirler inşa ettirerek isimlerini ölümsüzleştirmek istemişlerdir. Doğu'daki bu şehirlere güzel bir örnek de Kandahar şehridir. Bu bildiride, Kandahar şehrinin tarihî geçmişiyle Ahmed Şah Dürranî tarafından 1761 yılında Hindistan'da Marathalara karşı kazanılan Panipat savaşının anısına, Kandahar şehrinin hemen yanında inşa ettirilen Şehr-i Ahmedşahî ya da Eşrefü'l-bilâd adı verilen şehrin kuruluş meselesi ele alınmıştır. Bu şehir, Türkistan, İran ve Hindistan'da hüküm süren hükümdarların kendi adlarına şehir inşa ettirme geleneklerinin bir devamı olmakla birlikte son örneğini teşkil etmesi bakımından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Şah Dürranî, Kandahar, Afganistan, Şehr-i Ahmedşahî.

\* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. orhan.yazici@inonu.edu.tr



## “BORÇLULUĞUN KAMERASI” UĞUR KÖKDEN’İN ANI KENTLERİ VE İSTANBUL

Asım ÖZ

### Özet

Dikkat ve merak yumağı metinler kaleme alan [Ömer]Uğur Kökden 1934’te Çorum’da doğar. Üniversiteye gelinceye kadar birçok şehirde bulunur. 1950’lerin ikinci yarısında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesini bitirir. Bir müddet sonra Su Yapıları ve Limanlar Kürsüsünde asistan olarak çalışmaya başladığında *Büyük Doğu* dergisinde iki hikâyesi ve Nurettin Topçu’nun *Taşralı* adlı hikâye kitabı üstüne bir eleştirisi yayımlanır. Günümüzde anlaşılması zorluk doğursa bile aynı tarihlerde Milliyetçiler Derneği ve Nurettin Topçu çevresiyle münasebeti gelişir. Ardından uluslararası bir inşaat firmasında mühendislik yapmak amacıyla Fransa’ya, Paris’e gider. Aslında bu gidiş, bir açıdan onun kentlere açılan büyük yolculuğunun da başlangıcı olur. Bu yıllardan itibaren her yolculuk dönüşünde kentlere ve mekânlara ilişkin yeni çizgiler taşıyan metinler kaleme aldı hatta bunlar onlarca deftere yayıldı. Üstelik kentlerin her ayrıntısına yoğun bir çağrışım gücü katarak yaptı bunu. Bu yüzden görüntüleri yazıyla yakalayan, çerçeveleyen bir yazar oluşu mutlaka çok yönlü kişiliğiyle bir arada ele alınmalı. Kökden’in, aslında yazma biçimiyle tam manasıyla yakın geleceğe ışıklar taşıyan *yenilikçi bir kent yazarı* sayılması gerekir. Başka ilgi alanlarının teşekkülü yanında sanat meselelerine eğilmesinde bu durumun büyük bir etken oluşturduğu son derece açık... Uzaktaki ve yakındaki kentlere bakarken renklere sıkça atıf yapmış olması resim ilgisinin boyutlarını gözler önüne sermeye yeter. Kökden’in düzyazıyı, hayat ırmağının akışı içinde ama aynı zamanda karşısında bir şiir saymasının altında da bu yatar.



SARAYBOSNA ŞEHRİNİN İKİNCİ KURUCUSU GAZİ HÜSREV BEY VAKFININ  
1285/1869 YILINA AİT MUHASEBE DEFTERİ

Rahman ADEMİ\*

Özet

Her medeniyet, şehir anlayışını ortaya koymuş, geliştirmiş ve hatta kendi değerlerini tesis ettiği eser ve kurumlarla ifade etmiştir. Osmanlı şehri ağırlıklı olarak Türk-İslam kültürünün bir ürünüdür. Bunu anlayabilmek için özellikle Balkanlarda küçük köyleri kasabaya, yani şehre dönüştürürken inşa ettiği ilk eserlere bakmak yeterlidir. Şehrin birçok tanımı vardır. Osmanlı’da şehir “Cuma namazı kılınan ve pazar kurulan yer” olarak tanımlanabilir. Saraybosna kurucusu Gazi İsa Bey’in şehirde ilk olarak cami, zaviye, hamam, çarşı ve köprü inşa ettirmesi bu anlayışın bir göstergesi olsa gerektir. Hazreti Peygamber’in Yesrib yerleşim merkezinin ismini Medine olarak değiştirip, orada yaşayan çok sayıda farklı gruplar ile anlaşma yaparak, İslam’ın şehirlerde daha iyi yaşanabileceğini göstermiş olmalıdır. Hatta Hz. Ömer, şehirciliğin karşıtı olan bedeviliği ortadan kaldırmak istemesi herhalde buna işaret eder. Ünlü düşünür Farabi, hayrın en faziletlisi ve kemâlin en yücesi, medîne yani şehir olarak isimlendirilen yerleşim merkezlerinde olur demektedir. Kur’an-ı Kerim’de *Şehirlerin Anası* (Ummu’l-Kura) olarak zikredilen Medine, Peygamber efendimizin risâleti tebliğ etmesi için uygun bir zemin olmuş, ilk İslam siyasi varlığın işlevsel başkenti konumuna gelmiştir. Bu şehir model alınarak daha sonra kurulan veya var olup ta İslam hâkimiyeti altına giren şehirlerin inşasında ilham kaynağı olmuştur.

\* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.



## AVUSTURYALI ORYANTALİST HAMMER-PURGSTALL'IN GÖZÜNDEN OSMANLI ŞEHİRLERİ

Tuğba İSMAİLOĞLU KACIR\*

### Özet

Avusturyalı oryantalist Baron Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) Türkiye’de daha çok “Osmanlı Devleti Tarihi” adlı kapsamlı eseriyle tanınmaktadır. Ancak Hammer’in tarihin yanında dil, edebiyat ve coğrafya alanlarında da çok sayıda çalışmasının bulunduğu malumdur. Hammer, Avusturya İmparatorluğu tercümanı olarak iki kere İstanbul’da bulunmuştur. İstanbul’a ilk olarak 1799 yılının ortalarında diplomatik görevle gelen Hammer, Büyükdere’deki Avusturya elçiliğinde kâtip yardımcısı olarak görev almış, ardından Pera’daki elçilik sarayına gönderilmiştir. Yine bu dönemde İstanbul’u yakından tanıma fırsatı bulmuş, şehir ve şehrin sakinleri ile güçlü bir temas kurmuştur. İstanbul’da geçirdiği altı ayın ardından 1800 yılı Ocak ayında Avusturya İstanbul elçisi tarafından Mısır’daki Avusturya konsolosunu denetlemek üzere görevlendirilmesiyle birlikte aylar sürececek bir Ege-Akdeniz seyahatine çıkmıştır. Bu seyahat esnasında çeşitli Osmanlı şehirlerini görme, hatta kimilerinde tarihi incelemeler yapacak kadar kalma fırsatı bulmuştur.

---

\* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi.



## OSMANLI ŞEHİR TARİHİ YAZIMI: ÖLÇEKLENDİRME VE YÖNTEM ÖNERİSİ

Yunus UĞUR\*

### Özet

Şehir tarihi çalışmalarını tarihin diğer alt alanlarından ayıran en önemli hususiyet, tarihi meselelerle ilgili, mekân ve şehir odaklı olarak sorular sormak ve çalışma yöntemleri geliştirmektir. Şehir tarihinin konuları coğrafya ve mimari gibi daha yerleşik yapılarla da ilgili olabilir, insan ve gündelik yaşam ve kurumları gibi daha dinamik alanlar da olabilir. Tarihi kaynakları ise yazmalar, arşivler ya da mimari ve arkeolojik kalıntılar da olabilir. Şehir tarihçisinin özgünlüğü, ele alınan konunun o mekânda ve şehirde olmasının anlamına ya da o mekân ve şehrin bir meseleyi ortaya çıkarmasına ya da yeniden yeniden tanımlamasına odaklanmasında ve kaynakları da buna uygun olarak kullanabilmesindedir. Tebliğde bu iddialar detaylandırılacak ve şehir tarihi meseleleri nasıl ele alınabilir sorusu üç farklı ölçek dikkate alınarak tartışılacaktır: Tekil şehir ölçeği, bölgesel ya da aynı siyasi ve medeniyet aidiyeti olan şehirler ölçeği ve daha genel olarak dünya şehirleri ölçeği. İlk ölçekte, ele alınan meselenin, tasvir ile birlikte şehirdeki diğer mesele ve mekanlarla bağı-etkileşimi dikkate alınarak ilişkisel bir yöntem ile ortaya konulması önerilecektir. Orta ölçekte, belirli bir şehir çerçevesinde incelenen konunun aynı siyasi-kültür havzasındaki diğer şehirlerle bağlantısının ve birbirine benzeşen ve benzeşmeyen yönlerinin ağ analizi yöntemi ile araştırılması vurgulanacaktır. Genel-makro ölçekte ise şehir ölçeğindeki bir temanın dünya şehirlerindeki gelişmelerle ilişkisi, etkileşimleri, aynı ya da farklı seyirleri öne çıkarılarak sınırları aşan geçişkenlikler (trans-imperial/national) yaklaşımı ile ele alınabileceği söylenecektir. Sonuç olarak bu süreç ve yöntemle hem bir şehir meselenin, yerel, kültürel/medeniyetsel ve küresel (insanlık-zamanın ruhu) bağlantılarına dair ipuçları elde edilmiş olacak hem de şehir tarihi bir disiplin olarak tüm tarih sahası ve diğer bilimlerle iletişim halinde olabilecektir. Tebliğde, teorik yaklaşım ve öneriler Osmanlı şehir tarihi çalışma ve kaynaklarından somut örnekler verilerek tartışılmaya çalışılacaktır.

\* İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve Şehir Araştırmaları Merkezi Müdürü.



**PROGRAM AKIŞI**

**1. GÜN: 13 EKİM 2017 CUMA**

09.30-10.30 Açılış Konuşmaları

10.30-12.00 Açılış Dersi

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mazhar Bağlı**

Prof. Dr. Korkut Tuna

12.00 – 13:30 – ÖĞLE ARASI

**13:30 – 15:30 – I. OTURUM: ŞEHİR, İNSAN VE TOPLUM**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Musa Kâzım Arıcan (1. Salon)**

- Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik - 1802-1819 Tarihleri Arasında Diyarbakır Şehrinde İdari Uygulamalardan Kaynaklanan Hadiseler
- Prof. Dr. Hüseyin Çınar - 18. YY Ayntab (Antep)/İna Şehrin Önde Gelen Aileleri Üzerinden Bir Bakış
- Doç. Dr. Ahmet Çapçu - İnsanın Sığına İhtiyacı Ev ve Mabet
- Yrd. Doç. Dr. Nebahat Arslan - Kars'ta Cumhuriyet Dönemi Gayri-Müslimler (1920-1960)

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut Tuna (2. Salon)**

- Prof. Dr. Mustafa Orçan - Türkiye'de Plansız Modernleşme Sonrası Şehirlerimizde Kaybettığımız Değerler
- Prof. Dr. Tamella Aliyeva & Prof. Dr. İbrahim Burçin Asna - Mollakent Medresesinde Kültürel ve Sosyal Yaşam
- Prof. Dr. İbrahim Tellioglu - Samsun Şehri ve Türkler
- Doç. Dr. Nahide Şimşir - Balıkesir'in Mahalle Dokusunun Tarihi Gelişimi İle İlgili Bazı Tespitler

15:30 – 16:00 KAHVE ARASI

**16:00 – 18:00 – II. OTURUM: ŞEHİR, TARİH VE MEDENİYET**

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Rahman Ademi (1. Salon)**

- Dr. Assedollah Vahed - Tebriz'in Mavi Camii, İslam Dünyasının Firuzesi
- Arş. Gör. Adnan Pepic - Podgorica Şehrinin Yeniden İnşasında Osmanlı Etkisi
- Raif Virmica- Prizren'de Kültür, Sanat ve Şairlik Geleneği
- Şemsudin Plojovic - Yenipazar'da Osmanlı Kültür Mirası

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Teyfur Erdoğan (2. Salon)**

- Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Fidan - Vilayet Salnameleri ve Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri İçin Önemi
- Dr. Uğur Altağ - Ankara Örneğinde Tahrir Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi
- Hüseyin Kayhan - Artuklu Hâkimiyetinde Hısn Keyfî'nin Tarihi Gelişimi
- Mahmut Bayıklı - Şehir ve Mahremiyet

**2. GÜN: 14 EKİM CUMARTESİ**

**10.00 – 12:00 – III. OTURUM: ŞEHİR, DİN VE VAKIF**

**Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Çançelik (1. Salon)**

- Doç. Dr. Nazım Elmas - Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Medeniyetler Şehri İstanbul'un Tarihi ve Manevi Unsurları
- Yrd. Doç. Dr. Ayşe Çolpan Kavuncu - Vakıf Sistemi ve Orta Asya: Taşkent Tarihi Örneği
- Dr. Alaattin Dolu - 18. Yüzyılda Kudüs'te Kadın ve Kadın Vakıf Kurucuları
- Ali Kılıcı - Hurufat Defterlerine Göre 18-19. Yüzyıllarda İskilip Vakıfları

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bedri Gencer (2. Salon)**

- Prof. Dr. Alaattin Karaca - Çağdaş Türk Şiirinde Şehre Müslümanca Bakış
  - Dr. Betül Tarakçı - Tekke'den Şehre Bakış Mısıri Dergâhi Son Postnişini Şemseddin Ulusoy'un Bursa Şehir Tarihi'ne Katkısı
  - Arş. Gör. Mehmet Kavak - Ortaçağ'da Tur Abdin Bölgesi Şehirleri
  - Mehmet Kurtoğlu - Şehre Dışarıdan Bakmak
- 12:00 – 13:00 – ÖĞLE ARASI

**13:00 – 15:00 – IV. OTURUM: ŞEHİR, TARİH VE EDEBİYAT**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa Orçan (1. Salon)**

- Prof. Dr. Temel Öztürk - Kadı Sicillerindeki Terekelere Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Okunan Edebi Kitaplar
- Prof. Dr. Fazıl Gökçek - Sahnenin Dışındakiler'de İstanbul Manzaraları
- Prof. Dr. Namik Açıkgöz - Klasik Türk Şiirinde Şehir ve Kır Karşılaşması
- Doç. Dr. Yunus Kaplan - Klasik Türk Edebiyatında İstanbul'a Has İki Manzuma Tür: Biladîyeler ve Mesairler

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ebru Burcu Yılmaz (2. Salon)**

- Prof. Dr. Mehmet Narlı - Şehirler İçinde Bursa Şairler İçinde Tanınır
- Doç. Dr. Mustafa Hizmetli - Şehir Tarihçiliği Geleneğinde Hatib El-Bajdadî'nin Bağdat Tarihi (Tarihü Bağdad)
- Doç. Dr. Mustafa Erdoğan - 18. Asırda Ankara'nın Tarihini Yazan Şair Razi ve Ankara'ya Bakış
- Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Erkal - Ahmet Dursun Nâtki Divanı'nda Erzurum Teması

15:00 – 15:30 – KAHVE ARASI

**15:30 – 17:30 – V. OTURUM: ŞEHİR, HAYAT VE ANADOLU**

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Aynur Atmaca Can (1. Salon)**

- Prof. Dr. Ahmet Kankal - Ölümüzlüğü Arama Yolunda Önemli Bir Durak ve Sahte Bir Cennet: Şehir
- Prof. Dr. Salih Yılmaz - Eski Türklerde Yerleşik Kültür ve Kara Uy/Türkevi
- Yrd. Doç. Dr. Şemsaddin Çelik - Bir Gezginin Gözünden 1950'lerin Başında Hatay
- Arş. Gör. Meryem Doğan - Hâzret-i Şâhîr Döneminde Tabii Müdafaa Unsuru Olarak Ceyhun Nehri

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fehmi Yılmaz (2. Salon)**

- Prof. Dr. Bahir Selçuk - Nergis'in Eserlerinde Mekânın İzdüşümü
- Prof. Dr. Hüseyin Muşmal - Konya'nın İlk Muhtarları: Konya'da Muhtarlık Teşkilatı'nın Kuruluşu Üzerine Bazı Değerlendirmeler
- Doç. Dr. Abdullah Kaya - Ortaçağ Kaynaklarında Üsküdar
- Doç. Dr. Cavid Qasimov - Henry Morton'un Seyahatnamesinde İstanbul

**3. GÜN: 15 EKİM PAZAR**

**09.30 – 11.00 – VI. OTURUM: ŞEHİR SANAT VE MİMARİ**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Narlı (1. Salon)**

- Doç. Dr. Beşir Mustafayev - Ortaçağ Türk-İslam Şehirlerinden Olan Berde'nin Sosyal, Kültürel ve Sanatsal Yönü
- Doç. Dr. İdris Nebi Uysal - Ağz Verilerinin Şehir Tarihi Araştırmalarına Katkısı
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa Uğurlu Arslan - Estetik Bir Şehir Tarihi Olarak Mir'atü'l-Fevâid Fi Terâcimi Meşâhiri Âmid

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Çınar (2. Salon)**

- Doç. Dr. Tahir Sahbazov - XIX. Yüzyılda Bakü'nün Musiki Hayatı
- Yrd. Doç. Dr. Hatice Özgül - Lâle Devri'nde İstanbul'un Mesire Yerlerinden Sâdâbü'dâ Nedim'in Şiirlerinden Bir Bakış
- Murat Özer - Bağdat'ın Kültürel Mirası ve Sanat Eserleri

11:00 – 11:15 KAHVE ARASI

**11.15-12.45. VII. OTURUM: ŞEHİR, ZAMAN-MEKÂN, DOĞU-BATI**

**Oturum Başkanı: Mehmet Fatih Can (1. Salon)**

- Prof. Dr. Mehmet Alparğu - Semerkand Şehrinin Tarihinden Bir Portre: Yalangtuş Bahadır
- Doç. Dr. Orhan Yazıcı - Doğu'da Şehir İmgesi ve Tarihten Bir Örnek: Şehr-i Ahmedşahi (Kandahar)
- Asım Öz - Şehir Tarihi Kongresine Uğur Kökden'in Metinleri

**Oturum Başkanı: Dr. Muhammet Enes Kala (2. Salon)**

- Doç. Dr. Rahman Ademi - Saraybosna Şehrinin İkinci Kurucusu Gazi Hüseyin Bey Vakfının 1285/1869 Yılına Ait Muhasebe Defteri
- Yrd. Doç. Dr. Tuğba İsmailoğlu Kacı - Avusturyalı Orientalist Hammer - Purgstall'ın Gözünden Osmanlı Şehirleri
- Yrd. Doç. Dr. Yunus Uğur - Osmanlı Şehir Tarihi Yazma: Ölçeklendirme ve Yöntem Önerisi

12.45 – 13.30 ÖĞLE YEMEĞİ

**13.30-15.00 ÇALIŞTAY, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ**